Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliserings-projekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

NYT FRA HISTORIEN

29. årgang, 4. hæfte

1. september 1979

JYSK SELSKAB FOR HISTORIE

NYT FRA HISTORIEN

udkommer med et hæfte på 32 sider hvert kvartal (1. marts, 1. juni, 1. september og 1. december).

Årsabonnement koster 59,00 danske kroner (portofrit tilsendt) og kan tegnes hos Jysk Selskab for Historie, Vester Allé 12, 8000 Århus C. Medlemmer af Selskabet (kontingent 86 kr.) modtager foruden Nyt fra Historien også tidsskriftet Historie (ca. 300 sider).

Redaktion: overarkivar, dr. phil. VAGN DYBDAHL.
universitetslektor, cand. mag. NIKOLAJ PETERSEN.
rektor, mag. art. ERIK RESKE NIELSEN.
professor, dr. phil. RUDI THOMSEN

Bidrag til dette hæfte er yderligere leveret af universitetslektor, cand. mag. NIELS AMSTRUP (N.A.), universitetsadjunkt, cand. mag. ANDERS BØGH (A.B.), universitetslektor, cand. mag. ERIK CHRISTIANSEN (E.C.), universitetslektor, cand. mag. AKSEL DAMSGAARD-MADSEN A.D.-M.), kandidatstipendiat, mag. art. LARS DYBDAHL (L.D.), universitetslektor, cand. phil. JØRGEN ELKLIT (J.E.), mag. art. MICHAEL H. GELTING (M.H.G.), kandidatstipendiat, cand. mag. TERKEL HANSEN (T.H.), universitetsadjunkt, cand. scient. pol. HANS-HENRIK HOLM (H.H.H.), universitetslektor, cand. mag. P. C. WILLEMOES JØRGENSEN (W.J.), universitetslektor, fil. dr. MICHAEL LINTON (M.L.), universitetslektor, cand. mag. NIELS LUND (N.L.), universitetslektor, cand. phil. JOHN MARTINUSSEN (J.M.), professor, dr. phil. OLAF OLSEN (O.O.) og universitetslektor, cand. mag. UFFE ØSTERGAARD (U.Ø.).

Editorial office
Redaktionens adresse Erhvervsarkivet, Vester Allé, 8000 Århus C, Danmark

ALMINDELIG HISTORIE

ROLF GILBERG (ed.): *Ånder og mennesker.* (Nationalmuseet, 1978). 141 s., 48,50 kr.

Det er godt, at Nationalmuseets Etnografiske Samling har fundet anledning til at genoptrykke en række artikler om shamanisme eller åndemaneri, dels fordi museet råder over fine samlinger af shaman-udstyr tilvejebragt ved ekspeditioner og indkøb i de arktiske områder, Centralasien og Fjernøsten, dels fordi det altid er sundt og tankevækkende at blive konfronteret med andre kulturformer.

Det er blevet til godt en halv snes små artikler, der behandler shamanen og shamanismen ud fra forskellige synsvinkler; men Rolf Gilbergs og Ole Strandgaards indledende og afsluttende bemærkninger holder udmærket sammen på det omfattende emne. Shamanens rolle i samfundet understreges godt; der er tale om en institution, der med Strandgaards ord er »lige så fundamentalt vigtig for samfundet som en romerkirke eller vor ufejlbarlige naturvidenskab«. Det er også Strandgaard, der gør læseren opmærksom på, hvor relativt sygdomsbegrebet er (tænk blot på, hvorledes den vesteuropæiske sygdomsopfattelse har udviklet sig; her betragtes f.eks. det at ældes ofte som en sygdom). Dette forhold er vigtigt for at forstå shamanens helbredende og formidlende virksomhed.

Bogen er tænkt som en appetitvækker, og dens omfattende og geografisk inddelte bibliografi sikrer, at den interesserede læser ubesværet kan komme videre i det spændende og – for en »industrialiseret europæer« – lidt foruroligende emne.

Publikationen er rigt illustreret og forsynet med et godt ordforklarings-afsnit og et brugbart register. Bogen fortjener en stor læserkreds.

W.J.

Nationalmuseets Arbejdsmark 1978. (Nationalmuseets Forlag, 1978). 156 s., 95 kr.

Denne årgang, som i lighed med de foregående udsendes under redaktion af Henning Dehn-Nielsen, indeholder den vanlige brogede blanding af rigtillustrerede artikler fra kulturhistoriens forskellige grene. For oldtidshistorikeren er der to artikler af særlig interesse: en beretning af Elga Andersen, Søren Dietz, Anne Kromann, John Lund og Steffen Trolle om resultaterne af de danske udgravninger i Karthago i 1977 som led i det store UNESCO-projekt og Otto Mørkholms essay om ptolemæernes statskapitalisme i tilknytning til Møntsamlingens rige repræsentation af ptolemæermønter. Ligger ens interesser derimod i den anden ende af historien, er der grund til at hæfte sig ved Jesper Vagn Hansens artikel om besættelsestidens illegale blade på Fyn. Derudover en række artikler om forskellige spændende fundgenstande, f.eks. Gundestrupkarret og Dagmarkorset, og for den, der især interesserer sig for folkeliv, er der en godbid i form af Inger Tolstrups artikel om danske kolonihaver, specielt i det 20. århundredes første årtier.

I anledning af Arbejdsmarkens 50-årsjubilæum blev 1977-årgangen afsluttet med et forfatter- og titelindex for hele perioden 1928-77. Dette prisværdige initiativ er i den nuværende årgang blevet fulgt op af et systematisk index dækkende samme periode.

VERA BARBAGLI BARBATO (ed.): *Demanda e consumi. Livelli e strutture (nei secoli XIII-XVIII).* (Istituto Internazionale di Storia Economica »F. Datini«, Prato: Pubblicazioni, Serie II, 6. Olschki, 1978). 470 s.

Beretningen fra F. Datini-instituttets 6. studieuge i 1974 samler en broget flok af artikler

med en til dels meget løs tilknytning til temaet: efterspørgselens og forbrugets niveau og struktur i det førindustrielle Europa. De 26 bidrag behandler ikke kun forbrugsstruktur i snævrere forstand (herunder en tankevækkende diskussion om arbejdernes præferencer, når stigende reallønninger gav dem valget mellem udvidet forbrug og nedsat arbejdstid). En større del af artiklerne er helliget specielle typer af forbrug af overvejende offentlig karakter: velgørenhed, administration (hovedsagelig statstjenestens betydning for den sociale mobilitet), kirke og uddannelse, krig og forsvar. Bidragene dækker det meste af Europa; især er det glædeligt at bemærke, at Østeuropa (inkl. Sovjetunionen) er solidt repræsenteret. De østeuropæiske bidrag er stærkt økonomisk-historisk orienterede og dermed noget isolerede fra de vesteuropæiske, som i højere grad anlægger sociologiske synsvinkler. Dette kompenseres dog delvis af diskussionerne, som er usædvanligt fyldige og givtige, idet der til hvert indlæg var udnævnt et panel af »officielle opponenter«. Der er megen inspiration at hente i denne alsidige samling for den, der ikke lader sig distrahere af myriader af trykfejl. Størstedelen af artiklerne er på fransk, italiensk og engelsk.

M.H.G.

ØYVIND ØSTERUD: *Agrarian Structure and Peasant Politics in Scandinavia.* A Comparative Study of Rural Response to Economic Change. (Universitetsforlaget, 1978). 279 s., 75 n.kr.

I de senere år er der opstået en ny tværfaglig forskningsdisciplin, som sædvanligvis kaldes bondeøkonomi, hvor antropologer, historikere og, som her, statskundskabsfolk m.fl. forsøger at nå frem til begrebsapparat og generalisationer vedrørende studiet af bondesamfund, der placerer sig imellem stammesamfund og de kapitalistiske samfunds landbrugssektor. Dette sker ud fra den banale (og sene) konstatering, at sådanne bønder jo faktisk har udgjort hovedparten af verdens befolkning i de sidste adskillige tusinde år, men også ud fra den motivering, at hovedparten af u-landenes befolkninger fortsat består af sådanne bønder, som dog er mere eller mindre påvirkede af det kapitalistiske verdensmarked. Det vil sige, at enhver genuin forståelse af u-landsproblematikken og dens muligheder faktisk må tage udgangspunkt i et studium af bondeøkonomi.

Af disse grunde har interessen for bondeøkonomi grebet voldsomt om sig, og der findes allerede adskillige skoler og retninger inden for denne disciplin. En nærliggende årsag til at glæde sig over den her foreliggende bog er da, at den indledningsvis rummer en fortrinlig oversigt over de forskellige retninger og problematikker inden for feltet. Det gælder dog i hovedsagen kun for ting, der er fremkommet senest i 1974, idet bogen stort set er identisk med forfatterens Ph. D.-thesis fra dette år. Derudover rummer bogen en komparativ analyse ud fra bondeøkonomikategorier af »overgangen til kapitalisme« inden for landbruget i Norge, Sverige og Danmark med særlig vægt på historisk forandring som principielt/teoretisk problem. Både dette emne og synsvinklen er jo i sig selv umådelig spændende; så denne bog må anbefales på det varmeste.

A.B.

OLDTIDEN

P. D. A. GARNSEY and C. R. WHITTAKER (ed.): *Imperialism in The Ancient World.* (Cambridge Classical Studies; Cambridge University Press, 1978). 392 s., 12.50 £.

Det af Moses Finley ledede Cambridge University Research Seminar in Ancient History,

hvis første fællesprojekt mundede ud i den i 1976 udsendte bog Studies in Roman Property (jf. NFH XXVII s. 46), har siden kastet sig over den antikke imperialisme som studiefelt, og resultatet heraf foreligger nu i en omfattende publikation, der er redigeret af to af Cambridge-universitetets lektorer i oldtidshistorie, Garnsey og Whittaker. Det er en samling rigt annoterede videnskabelige studier over de imperialistiske fremstød, der blev udfoldet af forskellige oldtidsstater, og deres forskellige aspekter af økonomisk, politisk og ideologisk art. Indledningsvis analyserer B. J. Kemp det ægyptiske nye riges imperialisme i det 2. årtusinde og Whittaker Karthagos imperialisme i det 5. og 4. årh. f.v.t.; men i øvrigt er det den græske verden og romerriget, som holder for; således skildrer A. Andrewes den spartanske imperialisme, medens Athens imperialisme i det 5. og 4. århundrede behandles af henholdsvis Finley og G. T. Griffith, og hvad den romerske imperialisme angår, er der f.eks. vægtige bidrag af P. A. Brunt, M. H. Crawford og Garnsey. Som helhed en yderst spændende bog om en emnekreds, som aldrig vil miste sin tiltrækningskraft på historikere og historisk interesserede.

ORIENTEN

Ancient Egyptian Magical Texts. Translated by J. F. Borghouts. (Nisaba 9; E. J. Brill, 1978). 125 s., 28 gld.

Under kraftig udnyttelse af den blomstrende ægyptiske mytologi betjente Nil-dalens oldtidsbefolkning sig i rigt mål af magi med det specielle formål at undgå ubehagelige tilskikkelser i dagligdagen. Dette er bevidnet gennem hundredvis af bevarede magiske formularer og tekster, fortrinsvis fra tiden efter 2000 f.v.t., og af dette materiale præsenterer Borghouts i engelsk oversættelse et udvalg på 145 tekster, af hvilke mange ikke tidligere har været oversat. De er ordnet tematisk, og i et efterfølgende noteapparat gives en nødtørftig kommentar til disse spændende kilder, som i så høj grad belyser de gamle ægypteres religiøse forestillingsverden.

HELLAS

Susan M. Sherwin-White: *Ancient Cos.* An historical study from the Dorian settlement to the Imperial period. (Hypomnemata 51; Vandenhoeck & Ruprecht, 1978). 582 s., 95 DM.

I denne omfattende og yderst grundige bog, som er en kraftigt udvidet disputats, har vi fået et standardværk om øen Kos' hidtil ikke særlig velkendte historie i græsk og romersk tid. Foruden på spredte skriftlige kilder bygges der – og det fortrinsvis – på et omfattende arkæologisk og epigrafisk materiale. Om disse forskellige kildegrupper orienterer forf. i bogens første kapitel, og derefter skrider fremstillingen frem efter en velvalgt plan: i kap. 2 og 3 gives en almen oversigt over øens historie fra den doriske indvandring frem til den romerske kejsertid med særlig vægt på den kilderige blomstringstid under de hellenistiske herskere, og derpå deles fremstillingen op i saglige emner: samfundsstruktur, forfatningshistorie og økonomiske aspekter samt endelig kapitler om (naturligvis) Kos' lægeskole og om øens religiøse forhold. Den kontante, stoffyldte tekst bliver systematisk dokumenteret i et righoldigt noteapparat med henvisninger til kildemateriale og nyere speciallitteratur, og forud for de afsluttende indices (generalindex og index over benyttede indskrifter) har forf. opstillet en 165 sider lang fortegnelse over samtlige i publiceret materiale kendte koiske personnavne med minutiøs angivelse af de kilder, hvori de forekommer. Dette afsnit er dog nok det, der vil blive mindst benyttet af den normale læser.

Johannes Papastavrou: *Themistokles.* Die Geschichte eines Titanen und seiner Zeit. (Erträge der Forschung 92; Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt, 1978). 155 s., 38 DM.

I denne lille bog af den nu 86-årige fhv.

professor i oldtidshistorie i Thessaloniki og siden i Athen – oversat til tysk fra nygræsk af dr. Alexander Sideras – bliver Themistokles' levnedsløb og specielt hans politiske og militære indsats præsenteret på en bred inden- og udenrigspolitisk baggrund, og ligesom læseren stifter bekendtskab med det til grund liggende kildemateriale, får han/hun også i en vis udstrækning i bogens afsluttende noteapparat præsenteret problemdebatten i den nyeste forskning. Hvad der imidlertid er betænkeligt ved hele fremstillingen, er forf.s næsegruse beundring for »titanen« Themistokles, som han i tilslutning til Eforos karakteriserer som den største politiske skikkelse i den græske verden. Ud fra denne tendens bliver bogens helt blæst op til vidtskuende panhellensk idealist, og hvad angår hans åbenbare forræderi i form af samarbejde med perserne i den sidste livsfase, forvandles det apologetisk til en visionær politik om det formålstjenlige i en fredelig græsk-persisk sameksistens – en forløber for den Perikles reelt af de politiske omstændigheder påtvungne Kalliasfred! At forf. heller ikke altid er à jour med den nyeste forskning, fremgår f.eks. af, at han behandler det vigtige ostraka-materiale til belysning af Themistokles' politiske stilling i 480'erne på et forældet grundlag.

THUKYDIDES: *Kriget mellan Sparta och Athen.* I-II. Översättning, förord och kommentar av Sture Linnér. (Forum, Stockholm, 1978). 470 + 340 s., deraf 17 sider kort, 85 kr. pr. bind uindbundet, 105 kr. pr. bd. indbundet.

Som bekendt er den seneste fuldstændige danske oversættelse af Thukydids Historie gamle Martin Clarentius Gertz' fra o. 1900 – for sin tid udmærket, men nu lidt utidssvarende og så godt som uopdrivelig. Ellers har vi på dansk, ud over diverse uddrag i kildehæfter o.l., kun Holger Friis Johansens ligeledes udmærkede, men ganske lille udvalg i serien Verdens Klassikere fra 1963. På norsk og svensk står det bedre til, dels med Henning Mørlands norske tobindsoversættelse fra 1962, dels med ovenstående helt nye svenske oversættelse ved dr. Sture Linnér, der ved siden af en livslang karriere inden for FN øjensynlig har vedligeholdt interessen for sit oprindelige studiefelt, klassisk filologi og antik historie.

På en halv snes sider indledning opridser Linnér græsk historieskrivning til og med Thukydid, og der er en kort, men ajourført litteraturliste; kommentarerne sidst i hvert bind er fyldige og overskuelige – i alt 125 sider. Oversættelsen ser ikke ud til at kunne volde danskprogede læsere større problemer og er, efter et par stikprøver at dømme, pålidelig (dog skal læseren være opmærksom på, at noget af Thukydids tekst er sat med småtryk og andet anbragt i »fodnoter«). Værket kan anbefales både til deltagere i universitetsøvelser og til andre interesserede.

A. D-M.

SUSANNE GRUNAUER-VON HOERSCHELMANN: *Die Münzprägung der Lakedaimonier.* (Deutsches Archäologisches Institut: Antike Münzen und geschnittene Steine VII; de Gruyter, 1978). XXII + 207 s. + 32 pl., 180 DM.

I den arkaiske og klassiske periode, hvor det direkte var forbudt spartanerne at sidde inde med ædelmetal – hvilket dog ikke altid blev overholdt – var der selvsagt ikke tale om nogen møntprægning i Sparta, som i øvrigt heller ikke selv havde de fornødne sølvforekomster på sit territorium; der var alene tale om de myteomspundne jernpenge. Derimod satte der en spartansk møntprægning ind i den hellenistiske tidsalders begyndelse, o. 300 f.v.t., som periodevis fortsatte i de følgende hundrede år frem til Nabis' undergang i 192, og derpå blev der også foretaget prægninger under det romerske herredømme fra Cæsar frem til Gallienus. Hele denne ganske omfattende møntprægning har dr. Susanne Grunauer-von Hoerschelmann taget op til monografisk behandling i det foreliggende statelige værk i stort kvartformat, som i sin grundkerne var en dissertation fra

Saarlandets universitet i 1973. Med enestående energi har forf. indsamlet et omfattende møntmateriale rundt om i de forskellige landes offentlige samlinger, og det er opstillet i katalogform på grundlag af den kronologiske systematik, hun når frem til gennem sine indtrængende stempelstudier, for hvilke hun gør rede i de tilknyttede ræsonnerende afsnit. På det afsluttende omfattende plancheapparat gengives praktisk taget alle katalogets mønter med en meget fin teknik. Kort sagt et værk, som straks placerer sig på en fremskudt plads inden for den numismatiske litteratur.

ROM

NORBERT ROULAND: *Les esclaves romains en temps de guerre.* (Collection Latomus 151; Latomus, Bruxelles, 1977). 106 s., 350 b.fr.

WOLFGANG HOBEN: *Terminologische Studien zu den Sklavenerhebungen der römischen Republik.* (Forschungen zur antiken Sklaverei. IX; Franz Steiner, 1978). 160 s.

Med de foreliggende to bøger tages endnu to delemner op til kyndig behandling inden for rammen det antikke, her det romerske, slaveri.

I lighed med Welweis konklusioner om tilsvarende forhold i den græske verden (Unfreie in antikem Kriegsdienst I-II, 1974-77; se NFH XXVII s. 2 og XXI s. 7f.) godtgør Rouland meget overbevisende, hvorledes romerne kun undtagelsesvis lod slaver gøre bevæbnet krigstjeneste. De mest markante undtagelser er 2. puniske krig og senantikkens krige, hvor romerne var hårdt presset af fjender, hvortil kommer den sene republiks voldsomme borgerkrige. Det var ved lov forbudt at indrullere slaver som soldater, og bag denne lov – samt dens overholdelse – ligger naturligvis ikke kun romernes frygt, men også deres foragt for slaverne. Dette er også baggrunden for, at man var mindre striks med forbuddet, når det gjaldt slavers deltagelse i den foragtede flådetjeneste.

Hobens bog er ikke nogen gennemgang af slaveoprørene som så, men, som titlen siger, netop de udtryk, kilderne anvender om dem: coniuratio, latrocinium, defectio og bellum. Ad denne vej kan forf. godtgøre, at de to store siciliske slaveopstande i slutningen af 2. årh. f.v.t. og senere Spartacus-opstanden er de eneste egentlige slaveoprør, dvs. hvor det er slaverne, der gør oprør. Baggrunden herfor er evident: det romerske samfund, som selv var i krise, fik i denne periode tilført enorme mængder af slaver, der var gjort til slaver efter at have kæmpet for deres frihed som voksne mænd. Tidligere slaveopstande derimod er netop karakteriseret ved, at frie – fjender eller oprørere – søgte at mobilisere slaver i kampene.

De to bøger komplementerer således smukt hinanden.

E.C.

HINNERK BRUHNS: *Caesar und die römische Oberschicht in den Jahren 49-44 v. Chr.* Untersuchungen zur Herrschaftsetablierung im Bürgerkrieg. (Hypomnemata 55; Vandenhoeck & Ruprecht, 1978). 199 s., 38 DM.

I Symes klassiske værk »The Roman Revolution« blev der for første gang for alvor på prosopografisk grundlag taget hul på det vigtige problem om væksten og sammensætningen af det »parti«, Cæsar støttede sig på som romersk diktator. Dette problem, som trods alt var af underordnet betydning for Symes undersøgelse, bliver nu i fortsættelse af hans pionerindsats kulegravet og belyst på en langt mere nuanceret måde i den foreliggende omarbejdede Köln-dissertation fra 1973. Bruhns har med stor energi udnyttet det ret omfattende prosopografiske materiales oplysninger om de enkelte kendte politikeres og politiske gruppers – marianernes, populærernes, »omvendte« »bonis« og andres – sympatier og interesser og på grundlag heraf klarlagt de forskellige anskuelser, der kom til orde i den politiske elites specielle organ, senatet, og hvorledes Cæsar rent konkret tog hensyn hertil eller lod være dermed ved udformningen af sin politik, samt hvilke

kriterier han fulgte ved befordringen af senatorer til statens højeste embeder. Det er en dygtigt gennemført undersøgelse, som i høj grad kaster nyt lys over de politiske brydninger og grundlaget for Cæsars magtposition i den behandlede periode.

RICHARD SEIDER: *Paläographie der lateinischen Papyri.* II 1. (Hiersemann, 1978). 174 s. + XL pl., 220 DM.

Det går desværre lidt langsomt med Heidelberg-papyrologen dr. Seiders storstilede værk om de latinske papyris palæografi. Efter udsendelsen af bind I i 1972 (omtalt i NFH XXIV s. 134) skulle de resterende to bind efter planen udkomme i henholdsvis 1973/4 og 1976. Men først i 1978 er udsendelsen af bind II, helliget de litterære papyri, blevet realiseret, og endda kun halvvejs, idet papyri med juridiske og kristelige tekster er blevet udskudt til et andet halvbind. Kvaliteten er imidlertid fortsat den højest tænkelige, og det er trods alt det altafgørende.

På det foreliggende halvbinds 40 plancher er der med fin teknik afbildet 68 papyri med tekster af klassiske latinske forfattere, udvalgt efter deres palæografiske betydning og opstillet i kronologisk følge, fra midten af det 1. årh. e.v.t. til ca. 600, og dermed får bogens bruger på en glimrende måde stillet skriftens udvikling i den lange periode for øje. I tekstafnittet bliver hver enkelt papyrus' tekst transkriberet og efterfølges, hvor det er muligt, af den etablerede tekst fra den samlede manuskriptoverlevering samt af et tekstkritisk apparat, og herudover giver Seider en indtrængende beskrivelse af de enkelte medtagne codices' væsenstræk samt en skildring af deres overleveringshistorie, med efterfølgende minutiøs fortegnelse over relevant videnskabelig litteratur. Kort sagt en virkelig guldgrube af specialoplysninger til glæde for fagmanden, som værket i udpræget grad henvender sig til.

OVERGANGSPROBLEMATIK

PERRY ANDERSON: *Fra antikken til feudalismen.* (Medusa, 1979). 399 s., 128,50 kr.

Det specielt hos avancerede yngre historikere såre populære emne, Europas overgang fra feudalisme til kapitalisme, er der taget hul på af den marxistiske engelske historiker Perry Anderson i værket »Lineages of the Absolutist State«, som snart vil udkomme på dansk under titlen »Den absolutistiske statsdannelse«. For imidlertid at lade emnet fremstå i et længere perspektiv har han forud ladet gå et bind om overgangen fra det antikke »slaveholdersamfund« til middelalderens feudalsamfund, »Passages from Antiquity to Feudalism.« Denne bog, som til trods for sin punktagtigt virkende titel behandler samfundsudviklingen i hele den 2000-årige periode fra det arkaiske Hellas frem til den senmiddelalderlige krise, er nu på baggrund af den berettigede opsigt, den har vakt ude i den store verden, også blevet udsendt i en dansk udgave, oversat af Peter Anker Jensen og John Jensen.

At forf. vil søge den frembrydende kapitalismes dybeste rødder så langt tilbage, skyldes, at der efter hans mening ikke har været tale om egentlige brud mellem de forskellige perioder fra antik til kapitalistisk tidsalder; deres infrastruktur gennemløber en kontinuerlig udvikling, således at i det foreliggende bind den tese, der betegnes af det sluttelig kriseramte antikke imperiesamfund, ved mødet med antitesen, det efterhånden udvandede germanske folkevandringssamfund, i god hegeliansk-marxistisk ånd munder ud i den syntese, vi kalder feudalismen.

Selv om Anderson principielt bygger på Marx' og kompagnis grundanskuelser, som fremdrages ved hans forskellige vurderinger, er han så langt fra nogen dogmatiker, og da han klart erkender, at hverken Marx eller Engels havde den nødvendige ekspertviden om det antikke og det middelalderlige samfund, baserer han fordomsfrit sin fremstilling på de foreliggende centrale videnskabelige værker om de behandlede emner – først og fremmest vedrørende produktionsmåder og social struktur – uanset om forfatterne – som i

de fleste tilfælde – er »borgerlige«, eller om de er af marxistisk observans. Primærforskning fra Andersons side er der ikke tale om; men på grundlag af sin omfattende læsning af speciallitteraturen med tilknyttede kritisk stillingtagen skaber han en personlig, original syntese. Denne virker, fremlagt i forf.s blomstrende stil, særdeles inspirerende. Den ægger både til eftertanke og til kritik – kort sagt en bog, som man ikke kan komme uden om, hvis man beskæftiger sig med de gamle samfundsstrukturer.

MIDDELALDEREN

LUCIE FOSSIER, ANDRÉ VAUCHEZ, CINZIO VIOLANTE (ed.): *Informatique et histoire médiévale.* (Collection de l'École française de Rome 31, 1977). 436 s.

EDB-teknikkens specielle muligheder og begrænsninger i forbindelse med udnyttelsen af middelalderligt skriftligt kildemateriale var emnet for en kongres i Rom i 1975, hvis beretning foreligger med denne bog. De 50 bidrag tager næsten alle udgangspunkt i igangværende forskningsprojekter, primært i Frankrig og Italien. Hovedtemaet er de teoretiske og praktiske muligheder for via EDB at gøre store og uoverskuelige dokumentmasser umiddelbart tilgængelige ud fra et i princippet uendeligt antal problemstillinger. Indlæggene koncentrerer sig derfor om udvælgelsen af de data, der skal registreres, mens mange mere tekniske problemer (f.eks. sammenkobling af varierende navneformer) kun bliver strejfet. Deltagerne er uenige om mulighederne for at opbygge sådanne »åbne« arbejdsredskaber, ligesom der er stor forskel på deres åbenhed og fantasi m.h.t. mængden af mulige synsvinkler på deres materiale. Hovedindtrykket er, at EDB giver rige muligheder for lingvister og filologer og for udnyttelsen af meget stereotype kilder (pavebrevsregistre, skatteregistre), men at de fleste kildegrupper (diplomer, regnskaber) er for heterogene til at tillade en total registrering. Enkelte bidrag understreger dog samtidig EDB-teknikkens uvurderlige nytte ved udnyttelsen af sådanne kildetyper ud fra en specifik, begrænset problemstilling (f.eks. sociale studier over Paris' parlaments medlemmer). Bogens værdi ligger bl.a. i den mangfoldighed af sådanne udnyttelsesmuligheder, som den giver indblik i.

M.H.G.

Reallexikon zur byzantinischen Kunst. Herausgegeben von KLAUS WESSEL und MARCELL RESTLE. Lieferung 23. (Anton Hiersemann, 1978). Sp. 961-1120, 44 DM.

Hæftet, der ligesom det foregående hæfte leksikalt holder sig inden for begyndelsesbogstaverne Ka, domineres af en stor artikel om Kappadokien, skrevet af Marcell Restle, der her har fremlagt et omfattende og vanskeligt tilgængeligt materiale på en overskuelig måde. Blandt områdets byzantinske levn må kirkerne – og da især de ejendommelige hulekirker – påkalde sig den største opmærksomhed; men også den store 500-tals-bro over Arapkir Cay, der nu ligger dybt under overfladen i Eufrat-dammen, og den underjordiske by ved Kaymakli med rum i mange etager er mindesmærker af international interesse.

O.O.

SENMIDDELALDEREN

ALEN G. DEBUS: *Man and Nature in the Renaissance.* (Cambridge History of Sciences Series; Cambridge University Press, 1979). 159 s., 7.95 £ (paperback 2.50 £).

Renæssancens humanisme var »far more

complex than might appear at first glance«, konstaterer forfatteren til denne udmærkede lille oversigt, Allen G. Debus, der er professor i naturvidenskabernes og lægevidenskabens historie ved universitetet i Chicago. Opdagelsen af oldtidens medicinske lærebøger og naturvidenskabelige værker og den forskning, disse iværksatte, skal også ses i forbindelse med opdagelsen af senantikkens mystisk inspirerede litteratur. Den sidstnævnte påvirkede i høj grad astronomer og andre videnskabsmænd, for hvilke den sande videnskab ikke var andet end kendskabet til de skjulte kræfter og hemmelighederne i naturen. Naturvidenskaberne og lægevidenskaben undergik en radikal forandring i løbet af renæssancen, fra skolastikkens af Aristoteles inspirerede teoretiske studier til rent empirisk forskning i form af dissektioner og praktiske fysiske eksperimenter.

En god bibliografi afslutter denne kortfattede, men indholdsrige fremstilling, der er forsynet med en lang række udmærkede illustrationer.

M.L.

DAVID HERLIHY og CHRISTIANE KLAPISCH-ZUBER: *Les Toscans et leurs familles.* Une étude du catasto florentin de 1427. (Editions de l'École des hautes études en sciences sociales, 1978). 703 s., 260 frs.

I 1427-1430 udarbejdede Firenzes styre et skatteregister for hele det florentinske magtområde. I alle henseender er dette så godt som fuldstændigt bevarede register en enestående kilde: 60.000 husstande med 250.000 medlemmer er beskrevet med angivelse af medlemmernes navn, alder, slægtskabsforhold og husstandens økonomiske aktiver (såvel fast ejendom som løsøre) og passiver (gæld, landgilde). Nærværende bog er en undersøgelse af Toscanas demografi omkring 1427, baseret på en EDB-behandling af dette rige materiale.

En gennemgang af kildens tilblivelseshistorie dokumenterer dens usædvanlige fuldstændighed og pålidelighed, og et rids af Toscanas administrative og demografiske historie placerer den i dens historiske sammenhæng. Derefter undersøges befolkningens strukturer (geografisk, økonomisk, køns- og aldersfordeling) og demografiske adfærd (ægteskab, fødsel, død, husstandens sammensætning). Kilden tillader en nøje social og geografisk differentiering af den demografiske adfærd, mens stadige sammenligninger med ældre og yngre kilder gør det muligt at skelne mellem permanente og konjunkturbestemte træk i befolkningsstrukturen i 1427. På inspirerende vis lader forfatterne de kultur- og mentalitetshistoriske implikationer af deres resultater træde frem, og bogens sidste del udgør en fortolkning af de litterære vidnesbyrd om florentinernes holdning til familielivet i lyset af undersøgelsens resultater.

Den detaillerede påvisning af befolkningsstrukturernes bevægelighed og afhængighed af sociale og økonomiske såvel som demografiske variable er et afgørende bidrag til middelalderens demografiske historie, og den rigt facetterede analyse gør bogen til en milepæl i middelalderhistorien i almindelighed og til et stykke humanistisk videnskab i dybeste forstand.

M.H.G.

MICHEL MOLLAT (ed.): *1274, année charnière, mutations et continuités.* (Éditions du Centre National de la Recherche Scientifique, 1977). 1008 s., 390 frs.

Dette værk er beretningen fra en international kongres, som blev afholdt i 1974 i anledning af 700-året for det andet koncil i Lyon og for Thomas Aquinas', Bonaventuras og Sorbonnes stifters død. De 54 bidrag med tilhørende diskussion spænder over et vidt spektrum, idet Lyon-konciliet er gjort til indgangsnøgle til en lang række af det 13. årh.s åndelige brydninger. Bogen falder i 4 hovedafsnit: rammerne (forholdet til mongolerne, Islam og Byzans; tiggermunkene, universiteterne, byen Lyon); begivenheden (koncilets forløb og betydning); to mænd: Thomas og Bonaventura (tekstkritiske og teologiske pro-

blemer); historien (det 13. årh.s historieopfattelse). Bidragenes kvalitet er noget ujævn, og mængden af behandlede emner gør bogen let usammenhængende. Men adskillige af bidragene rummer interessante nye synsvinkler og nyt kildemateriale (bl.a. vedrørende unionsforhandlingerne med Byzans).

Værket giver en god fornemmelse af de nuværende forskningstendenser omkring en afgørende periode i den katolske kirkes historie, men understreger samtidig, at selve konciliet i 1274 kun fik en meget begrænset rækkevidde, mens det fjerde Laterankoncil (1215) endnu en gang fremstår som den mest afgørende begivenhed i det 13. årh.'s kirkehistorie. I appendix udgives en hidtil ukendt samtidig beretning om Lyon-konciliet. Bogen er forsynet med fyldige indices.

M.H.G.

GÉRARD SIVÉRY: *Structures agraires et vie rurale dans le Hainaut à la fin du Moyen-Age.* I. (Publications de l'Université de Lille III, 1977). 347 s., 65 frs.

Det er glædeligt, at Siverys vigtige disputats fra 1972 nu kommer i bogform. Hainaut (på grænsen mellem Frankrig og Belgien) er blevet regnet blandt den »klassiske« feudalismes kernelande; men Sivery gør op med mange vante forestillinger. Hans undersøgelse tager udgangspunkt i kontrasten mellem det vestlige Hainauts open-field-landskab, hvor godsejerne i løbet af det 12.-13. årh. fik gennemført et tvungent kollektivt trevangsbrug, og Hainauts sydøstlige del, hvor kvægavl og individuel drift dominerede. En del af forklaringen på denne kontrast finder Sivery i de naturgivne betingelser; men han mener, at disse er utilstrækkelige til at forklare kontrastens intensitet, ligesom de ikke kan gøre rede for trevangsbrugets krise i det 15. årh. Sivery søger løsningen i efterspørgslen på fødevarer fra de flamske byer. Ud over opstillingen af denne problematik omfatter nærværende bind imidlertid kun analysen af udgangssituationen: godsejernes og bøndernes status og indbyrdes forhold samt landbrugets teknikker ca. 1300. Herunder får han bragt M. Blochs og L. Verriests klassiske strid om kriterierne for adelskab og om allodiernes udvikling ind i en dynamisk helhedsanalyse af samfundsudviklingen. Andet bind vil indeholde undersøgelsen af markedets indflydelse på landbruget i 14.-15. årh.; indtil det er kommet, må man ty til det nødtryk af Siverys manuskript, som ukom i 1973, for at få knyttet de mange løse ender sammen.

M.H.G.

ENGLAND

P. H. SAWYER: *From Roman Britain to Norman England.* (Methuen & Co., 1978). 294 s., 4.95 £ (paperback).

Da Sawyers The Age of the Vikings udkom i 1962, vakte den et stort ramaskrig. Denne bog burde vække et endnu større; men det gør den næppe; for Sawyer skriver ikke nær så provokerende nu som tidligere. Stilen er blevet mere diskuterende og forklarende, så det hele virker meget overbevisende i al stilfærdighed. Men her er tale om en grundig omvurdering af det angelsaksiske Englands historie, først og fremmest de sociale og økonomiske sider. Hvad angår den politiske historie, behøver det gamle standardværk, F. M. Stentons Anglo-Saxon England, ikke nogen revision; men i henseende til det sociale stod Stenton for samme synsmåde som gamle Bishop Stubbs. Sawyers nye syntese, der hviler på et imponerende kendskab til ikke men også til meget, som endnu er i trykken, betyder først og fremmest revisioner i opfattelsen af den angelsaksiske indvandring, hvis omfang reduceres, i opfattelsen af samfundsstrukturen, hvor keltiske paraller udnyttes meget instruktivt, i synet på bebyggelsesudviklingen, hvor navnlig troen på den hidtidige udlægning af stednavnematerialet som vidnesbyrd om en kontinuerlig fremadskriden over mange århundreder svækkes, og i opfattelsen af byernes udvikling og betydning. Bogen afsluttes af en udmærket, meget omfattende bibliografi.

Anglo-Saxon England 7. (Cambridge University Press, 1978). 303 s., 17.50 £.

Priserne på engelske bøger er løbet voldsomt i vejret i de seneste år; men dette udmærkede tidsskrift, der fortsat redigeres af Peter Clemoes, er stadig sin pris værd. Med sin årlige bibliografi over studier i alle sider af det angelsaksiske England er det et meget nyttigt arbejdsredskab, og artiklerne holder stadig en meget høj kvalitet. Af indholdet i denne årgang kan fremhæves D. W. Rollasons undersøgelse af de bevarede lister over, hvor helgenernes relikvier opbevaredes, et hidtil upåagtet kildemateriale, hvis muligheder hermed kommer frem i lyset, N. F. Blakes undersøgelse »The Battle of Maldon«, som godtgør, at dette digt ikke er samtidigt, men bygger på fremstillingen i Vita Oswaldi og er skrevet mindst 40 år efter begivenheden, samt Simon Keynes' dristige, men plausible tolkning af PACX-, PAX- og PAXS-penningene fra 11. århundrede som indeholdende en kombineret påkaldelse af Kristus (XPC eller XPS) og PAX.

N.L.

COLIN PLATT: *Medieval England.* A social history and archaeology from the Conquest to A. D. 1600. (Routledge & Kegan Paul, 1978). 292 s. + 16 pl., 8.50 £.

Med denne bog har Colin Platt ønsket at skrive Englands middelalderlige historie med udgangspunkt i de arkæologiske levn, men med middelalderarkæologiens »essential interrelationship with history« som vigtigste ledetråd. Bogen præges af forfatterens dybe indsigt i begge discipliner. Det kan indvendes, at arkæologien især anvendes til det, den måske egner sig mindst til: at forklare den almindelige politiske og økonomiske udvikling. Derved bliver bogen mere en illustration til det, der i forvejen vides fra skriftlige kilder, end et bidrag til forøgelse af vor forståelse af middelalderens England. Men de arkæologiske eksempler er særdeles velvalgte, fremstillingen inspirerende og klart skrevet og de talrige illustrationer fremragende. Det er en bog af høj kvalitet.

O.O.

SKANDINAVIEN

SVEND E. ALBRETHSEN (ed.): *Antikvariske studier tilegnet Knud Thorvildsen på 70-årsdagen 18. december 1977.* (Nationalmuseet, 1977). 272 s.

Dette festskrift til Fortidsmindeforvaltningens leder gennem 15 år, Knud Thorvildsen, rummer ikke mindre end 24 bidrag, de fleste af dem korte redegørelser for fund og observationer gjort ved de påtvungne nødudgravninger, som Fortidsmindeforvaltningen administrerer. Tilsammen giver de et udmærket indtryk af den betydning, som udgravninger af denne karakter har for dansk arkæologi. Blandt bidragene kan fremhæves en oversigt over oldtidsveje af træ, skrevet af Mogens Schou Jørgensen, og en perspektivrig redegørelse for ruinproblemer af Johs. Hertz.

»Antikvariske studier« agtes videreført som organ for Fortidsmindeforvaltningens mange faglige medarbejdere. Dette er et lykkeligt initiativ, som må tjene til at understrege, at Fortidsmindeforvaltningen også efter udskillelsen fra Nationalmuseet er en videnskabelig institution, hvis administrative funktioner må udøves på grundlag af en dyb faglig indsigt.

O.O.

THORSTEN ANDERSSON and KARL INGE SANDRED (ed.): *The Vikings.* Proceedings of the Symposium of the Faculty of Arts of Uppsala University June 6-9, 1977. (Almqvist och Wiksell, 1978). 176 s., 62,50 sv.kr.

Dette symposium i anledning af Uppsala Universitets 500-årsjubilæum samlede en række kendte vikingetidsforskere fra alle grene af dette arbejdsområde: historie, arkæologi, filologi, geografi etc. Indholdet er derfor ret blandet og lader sig kun med nogen anstrengelse samle om enkelte hovedtemaer; men det forhindrer naturligvis ikke, at de

enkelte bidrag kan være både spændende og betydelige. Ole Crumlin-Pedersen giver en nyttig oversigt over vikingetidens skibstyper; stednavneforskerne fortsætter diskussionen om bosættelsen i Danelagen; Angus McIntosh diskuterer den middelengelske dialektgeografis muligheder for at bidrage til denne diskussion. Et andet meget spændende bidrag fra stednavneforskningen er placeret i hovedafsnittet om vikingesamfundet, nemlig John Kousgård Sørensens undersøgelse af de jyske sysselnavne og andre stednavne, som kunne bidrage til belysning af lokaladministrationen, og endelig sætter kulturgeografen Sölve Göransson endnu engang spørgsmålstegn ved Hannerberg-skolens metoder og resultater. Det kan ikke gøres for tit.

N.L.

BJARNE BIRKBAK m.fl.: *Fra træl til fæster.* En socialhistorisk analyse af krise og overgangsproblemer i Danmark fra 800-1300. (Pædagogiske arbejdsmapper nr. 13; GMT, 1978). 125 s., 38 kr.

Blandt historikere hører man jævnlig et suk over, at det tager ca. 50 år, før et forskningsresultat vinder indpas i skolebøgerne. I det omfang, den foreliggende publikation skal opfattes som en skolebog, kan man da konstatere, at det her er sket, før der overhovedet foreligger et forskningsresultat. Mere end mod skolen sigter arbejdet dog vist nok mod fagfæller, med det formål »at sætte gang i diskussionen omkring opfattelsen af denne periode i Danmarks historie, og i det hele taget om brugen af den historiske materialisme i analyser af førkapitalistiske samfund«, og det udgør et forsøg på at fremstille Danmark i vikingetiden som et trællesamfund; vikingetogene skal have haft til hovedformål at hjembringe trælle, som i Danmark kunne fremstille et »merprodukt« for slaveejerne. Inspirationskilden synes først og fremmest at være Perry Andersons »Passages from Antiquity to Feudalism«. Dette er meget betænkeligt; for Andersons viden om nordisk historie i denne periode er yderst begrænset. Det har forfatterne ikke set, og manglerne i deres egen kildebenyttelse står dem næppe heller klart; ingen af delene kan undre, da de alle er meget unge studerende ved Ålborg universitetscenter. Manglerne er imidlertid så store, at deres arbejde må forfejle sit mål: at vække til seriøs debat om et interessant problem. Det anføres, at forfatterne har modtaget kammeratlig vejledning af en lærer ved ÅUC. De bør ikke befordre mere i trykken uden at have søgt faglig vejledning.

N.L.

PER SVEAAS ANDERSEN: *Samlingen af Norge og kristningen av landet 800-1130.* (Handbok i Norges historie 2; Universitetsforlaget, 1977). 382 s., 85 n. kr.

I 1962 fik svenskerne den berømte håndbog af S. Carlsson og J. Rosén, hvor Sveriges historie var fremstillet med vægten på et grundigt referat af forskningens synspunkter på de forskellige problemer samt orientering om kilder og litteratur til disse. Inspirationen herfra bredte sig hurtigt til nabolandene, hvor langt større projekter med mange involverede forfattere snart blev sat i værk. Allerede i 1964 udkom det første bind af den stort anlagte norske håndbog (K. Helle: Norge blir en stat 1130-1319); der skulle imidlertid – bortset fra et par foreløbige hefter – gå 13 år, før det næste, nu foreliggende bind udkom.

Når det tager så lang tid at omsætte entusiasmen til realiteter, er det naturligvis, fordi der er forbundet et enormt arbejde med at sætte sig ind i de efterhånden næsten uoverskuelige mængder af historisk litteratur. Ved læsningen af det her omtalte bind bliver man da også først og fremmest slået af, hvor relativt meget kildemateriale, for ikke at tale om litteratur, der findes til norsk historie i vikingetid og begyndende højmiddelalder, sammenlignet med, hvad der er tilfældet i nabolandene.

Per Sveaas Andersen har nogle åbenbare forudsætninger for at løse den opgave, han her er blevet pålagt. Hans forhold til stoffet er tydeligvis særdeles »pluralistisk«; når han

refererer og diskuterer de forskellige synspunkter på et givet problem, er han tilbøjelig til at finde noget godt i de fleste. Man føler sig altså tryg ved, at referater af hypoteser og teorier er loyale og ikke i særlig grad præget af forfatterens egne kæpheste. Til gengæld kan denne »holdningsløshed«, der er i stand til at forene synspunkter, som er fremsat i den skarpeste polemik mod hinanden, godt virke lidt irriterende på læseren. Det bliver ikke noget klart og velstruktureret billede af Norges historie i denne periode, der fremstår efter læsningen. Men for så vidt hovedformålet med en fremstilling som den foreliggende er orientering og fremlæggelse af en opslagsbog, er intentionerne indløst på forbilledlig vis.

A.B.

S. SUPPHELLEN (red.): *Frihet og føydalisme. Fra sovjetisk forskning i norsk middelalder.* (Universitetsforlaget, 1977). 144 s., 42 n.kr.

I takt med optøningen af koldkrigsfronterne, opløsningen i den herskende videnskabelige tradition i historieforskningen og den dermed sammenhængende marxistiske renæssance har man i de senere år kunnet spore en stigende interesse for østeuropæisk historieforskning. Samtidig bliver det mere og mere tydeligt, at der i denne er ved at ske et opbrud fra den rigide stalinistiske historieteori, som de fleste videnskabeligt arbejdende historikere i Vesten er enige om at tage afstand fra. Der skulle således efterhånden blive gode muligheder for en frugtbar og inspirerende dialog.

Et væsentlig problem for dialogen er imidlertid de sproglige vanskeligheder, og den foreliggende bog må derfor hilses meget velkommen. Den rummer i norsk oversættelse indledning og afslutning samt 2 ud af 4 kapitler fra en bog af en af de historikere, der har ført an i det historieteoretiske opbrud i Sovjetunionen, A. Ja. Gurevitsj (som da også har fået kulden at mærke fra ortodoksiens vogtere).

Særlig spændende er det, at denne bog omhandler et for os velkendt område, norsk middelalderhistorie. Dens ambition er at fastslå, hvori det særegne i den norske feudalisme bestod, samt at beskrive og forklare, hvorledes det norske feudalsamfund blev til, og hvorledes dets indbyrdes sammenhæng var. Dette må siges at være en yderst aktuel problematik, og selv om det faktum, at der fra gammel tid eksisterer en marxistisk inspireret historietradition i Norge, gør, at ikke alle dens resultater er lige nye og overraskende, så har bogen, i hvert tilfælde for nærværende læser, været et meget inspirerende bekendtskab. Han har dog undret sig lidt over, at det eneste navn, der forekommer på bogens forside, er redaktørens, mens forfatterens navn første gang træffes i bagsidens reklametekst.

A.B.

HUGO YRWING: *Gotlands Medeltid.* (Gotlandskonst AB, 1978). 228 s., 150 sv.kr.

Denne oversigt over Gotlands historie i middelalderen er resultatet af mange års studier og forskning af den kendte Gotlandsekspert Hugo Yrwing, af de fleste kendt som en flittig medarbejder ved Kulturhistorisk Leksikon for Nordisk Middelalder. Bogen er absolut ikke en populærvidenskabelig oversigt, men en grundig og systematisk gennemgang af den videnskabelige forsknings resultater, forsynet med forfatterens egne metodiske og kildekritiske kommentarer. Yrwing behandler først kildematerialet og litteraturen om Gotland i middelalderen, hvorefter følger en kronologisk gennemgang af øens historie fra vikingetid til Gustav Vasa forsynet med fyldige noter og henvisninger til kilder og litteratur. I systematisk form behandler forfatteren derefter retsvæsen, forvaltning, skattevæsen, produktion, handel, de kirkelige forhold og til sidst de videnskabelige problemer, der er forbundet med et studium af Visbys topografi og historie. Bogen kan varmt anbefales til alle, der er interesseret i den mærkelige ø; den kan også benyttes på universitetsniveau.

M.L.

NYERE HISTORIE

TYSKLAND

MAX STEINMETZ: *Deutschland von 1476 bis 1648.* Von der frühbürgerlichen Revolution bis zum Westfälischen Frieden. (Lehrbuch der deutschen Geschichte, Beitrag 3; deutscher Verlag der Wissenschaften, 1978). 479 s., 10,80 DM.

Første udgave af dette bind i det østtyske universitetslærebogssystem i tysk historie kom i 1965 kort tid efter, at diskussionen om tesen om reformation og bondekrig som »tidlig-borgerlig revolution« var begyndt; og en revision var efter de seneste års forskning blevet en meget påtrængende opgave.

Ligesom i førsteudgaven er der tale om et kollektivarbejde. Professorerne Siegfried Hoyer og Max Steinmetz har taget sig af afsnittene om optakten til og om »den tidlig-borgerlige revolution«, d.v.s. senmiddelalder og reformation og bondekrig, medens 3., 4. og 5. afsnit er skrevet af assistenterne Hiersemann og Flaschendräger. For det afsluttende afsnit om 30 års-krigen står professor Schmiedt.

Tyngdepunktet i fremstillingen er afsnittene af Steinmetz og Hoyer; og det er her tydeligt at spore, at man på afgørende punkter har måttet foretage et tilbagetog siden førsteudgaven. Markantest er det, som det allerede blev tydeligt i en række af publikationerne i forbindelse med bondekrigens 450 år (jf. NFH 26, 161ff), at periodiseringen er blevet radikalt ændret. Selve revolutionen er indskrænket til at omfatte tidsrummet 1517-1526, altså reformationens første hektiske periode og bondekrigen, medens den forudgående periode nu kun er optakt. I behandlingen af optakten lægges vægten i højere grad end tidligere på den økonomiske udvikling, den spirende kapitalisme i tekstilproduktion og bjergværksdrift, og begyndelsespunktet er ikke – som anført i den fra førsteudgaven uændrede titel – 1476, men ca. 1470, hvor en kapitalistisk organisering af produktionen begynder at tage fart i de nævnte sektorer.

Desværre må det konstateres, at åbenheden, som ellers er kommet til udtryk de seneste år, ikke har fundet vej til denne lærebogs sider i noget nævneværdigt omfang. Øjensynligt er man af den formening, at det i et standardværk for studenter er vigtigere at styrke moralen indadtil. Dette giver sig også udtryk deri, at den omfangsrige litteraturliste næsten ingen henvisninger har til central ikke-marxistisk litteratur.

For afsnittene, der behandler tiden efter 1526, gælder det, at nyere forskningsresultater ikke nær alle steder er blevet indarbejdet. Forklaringen er nok et langt stykke den, at DDR-historikerne ikke her har ydet nogen særligt betydende indsats, og at man øjensynligt ikke i det omfang, det havde været ønskeligt, har villet støtte sig til den nyeste ikke-marxistiske forsknings resultater.

Hovedindtrykket er det, at det i en bog beregnet for DDR-studenter ikke har været muligt at fravige den fastlagte ideologiske linie i det omfang, som det behandlede stof og de seneste års diskussion herom havde berettiget til.

T.H.

HANS-JÜRGEN GOERTZ: *Radikale Reformatoren.* 21 biographische Skizzen von Thomas Müntzer bis Paracelsus. (C. H. Beck, 1978). 263 s., 17,80 DM.

Umiddelbart modtager man en bog med ikke mindre end 21 biografier på i alt 263 sider med en vis skepsis – og denne skepsis er berettiget.

Bogen er kronologisk ordnet, idet den indledes med biografien over den første betydende modspiller til Luther, Andreas Bodenstein von Karlstadt. Derfra bevæger den sig over Thomas Müntzer og Hans Hut samt et par af bondekrigens markanteste skikkelser

(Sebastian Lotzer og Michael Gaismair) til døberbevægelsens lederskikkelser, som optager den største plads i fremstillingen. Blandt disse er der viet de schweiziske langt den største opmærksomhed, men dog også taget hensyn til Syd- og Nordvesttyskland, medens de midttyske ledere Rinck og Römer ikke er medtaget. Bogen sluttes med nogle af den radikale reformations outsidere, Schwenckfeld, Sebastian Franck, Cellarius, Servet og Paracelsus.

Biografierne er meget ujævne (det havde været ønskeligt, om udgiveren havde givet de enkelte forfattere klarere retningslinier) og for flere vedkommende så kortfattede, at de næsten intet siger om den biograferede person. Hertil kommer, hvad forfatterne naturligvis ikke kan lastes for, at vi for flere personers vedkommende er så dårligt underrettede, at betegnelsen biografi egentlig er misvisende. Vi kender kun et glimt af den pågældendes liv, medens resten fortaber sig i mørket. Det er således et spørgsmål, hvor lykkelig den biografiske form er til en præsentation af 'den radikale reformation'.

Som forfattere har udgiveren vundet en fornem række af forskere; men det er et spørgsmål, om ikke deres kræfter havde været bedre anvendt på et andet projekt end det foreliggende.

Udgiveren udtrykker i sin indledning håbet om, at såvel fagfolk som interesserede 'lægfolk' må have udbytte af præsentationen og af den forskningsstatus, der præsenteres, og at bogen må bidrage til at give et levende billede af religiøse, sociale og politiske problemer i den radikale reformation. Målene er ikke til fulde opfyldt. I bedste fald kan det siges, at bogen kan tjene som nødtørftig første information for den nysgerrige.

Den største fortjeneste er den, at der afsluttes med en udmærket udvalgsbibliografi, som kan hjælpe læseren videre. Det må håbes, at mange vil benytte sig af denne mulighed.

T.H.

Thomas Müntzer. Hrsg. von ABRAHAM FRIESEN und HANS-JÜRGEN GOERTZ. (Wege der Forschung, Bd. 491; Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1978). 536 s., 74 DM.

På baggrund af det seneste årtis intensive Müntzer-forskning var dette bind i rækken »Wege der Forschung« ventet med stor spænding; men desværre må man sige, at forventningerne ikke til fulde er indfriet med det foreliggende bind.

Bogen falder i fire hovedafsnit: Müntzer og Luther, Müntzer og døberne, Müntzers gudstjenesterefomer og endelig Müntzer og den voldelige kamp. Som afslutning er aftrykt en af udgiverne til denne lejlighed forfattet omfattende forskningsoversigt.

For afsnit 1, 3 og 4 gælder det, at de i rimelig grad afspejler milepæle i forskningen frem til midten af 1970'erne, idet dog den marxistiske DDR-forskning må siges at være mere end underrepræsenteret. Endelig mangler i disse afsnit også væsentlige bidrag fra den ældre forskning, specielt Karl Holls og Heinrich Böhmers, som mere end noget andet gav forskningen et voldsomt skub fremad i 1920'erne. At udgiverne er sig denne mangel bevidst, gør den på ingen måde mindre beklagelig.

For afsnit 2 gælder det, at centrale udviklingslinier i de sidste 10 års forskning med det foretagne udvalg slet ikke eller kun i meget ringe grad kommer med. Her havde det været rimeligt at medtage bidrag af i hvert fald Gottfried Sebass og James M. Stayer.

Den forskningsoversigt, som afslutter bindet, er delt i to afsnit. Friesen har behandlet den ældre og den marxistiske forskning, medens Goertz har taget sig af den nyere ikkemarxistiske forskning. I Friesens afsnit er der givet den ældre forskning en betydelig overvægt i forhold til den marxistiske, som har fået en noget stedmoderlig behandling og med den valgte opdeling er blevet underligt isoleret i forhold til den nyere forskning i øvrigt. Goertz behandler derimod i sit bidrag centrale tendenser i den nyere og nyeste

forskning bredt (behandlingen er ført helt frem til 1976/77), dog sine steder med en så klar overbevisning om egne resultaters holdbarhed i forhold til andres, at fremstillingen får tendens til slagside.

Med de anførte forbehold in mente skal det medgives, at der er tale om en rimelig præsentation af centrale udviklingslinier. Og givet er det, at den, som vil starte et studium af en af den tidlige reformationsbevægelses 'nøglefigurer', står sig ved at begynde med at læse denne antologi.

T.H.

ENGLAND

R. J. MORRIS: *Cholera 1832.* The Social Response to An Epidemic. (Croom Helm, 1976). 228 s., 7,50 £.

Foruden en beskrivelse af epidemiens forløb indeholder bogen en behandling af samfundets reaktion på den. Der lægges navnlig vægt på at vise forskelligheden i koleraens angreb inden for de enkelte klasser og disses reaktioner på de forskellige religiøse retningers syn på den som en straf fra Gud og endelig på den medicinske sagkundskabs virksomhed og vurderinger. De højere sociale lag havde færre og senere (efterhånden som drikkevandet blev forurenet) angreb, og når de kom, ramte de især personer med tilknytning til lavere lag: skolelærere, læger, huslejeopkrævere o.lgn. Som helhed blev middelstanden i byerne og organiserede kampen mod koleraen, der ofte i lavere lag førte til panik og optøjer. Alt medens dette stod på, forkyndtes Guds straf for sådanne forseelser som f.eks. drukkenskab, overværelse af hanekampe, der i øvrigt netop bragte mange sammen og derfor gjorde synderne særlig udsatte. Lægerne havde kun få erfaringer at bygge på, og de gjaldt udelukkende det forebyggende, mens man stod hjælpeløs i behandlingen. En enkelt læges forslag om den effektive kur, saltvandsindsprøjtninger, kunne ikke trænge igennem hos autoriteterne. Skønt noget episodisk er det en bog med meget nyt og med stimulans til videre studier.

ESTLAND

VELLO HELK: *Die Jesuiten in Dorpat 1583-1625.* Ein Vorposten der Gegenreformation in Nordwesteuropa. (Odense University Studies in History and Social Sciences vol. 44; Odense University Press, 1977). 335 s., 80 da.kr. + moms.

Man er ikke forvænt med studier i reformation og modreformation fra danske historikeres hånd, og forklaringen i det foreliggende tilfælde er vel også delvist den, at forfatteren stammer fra det område, han har valgt at beskæftige sig med.

Årelange, dybtgående studier i Vatikanets og Jesuitterordenens arkiver i Rom er baggrunden for fremstillingen af ordenens virke i Livland.

Efter en meget kortfattet indledning, som af hensyn til læserne gerne kunne have givet et lidt bredere rids af områdets reformationshistorie frem til det tidspunkt, hvor den egentlige fremstilling tager sin begyndelse, præsenteres i kronologisk orden jesuitternes arbejde i Livland fra Polens erobring af området i 1582 (den ydre forudsætning for ordenens virke) til svenskernes erobring i 1625. Der redegøres for rekrutteringen af dem, der sendes dertil, ligesom vanskelighederne, specielt i forhold til den tysk-protestantiske befolkning i byerne, beskrives. Et stort afsnit behandler hovedarbejdsområderne, og der afsluttes med en sammenfatning af hovedpunkterne i de enkelte kapitler.

Som »Anhang« findes lister over ordensmedlemmer, der virkede i området samt en oversigt over lettiske jesuitter og lettiske elever på ordenens skoler. Disse lister giver mulighed for at danne sig et indtryk af arbejdets succes. Den synes ikke at have været imponerende.

Der er tale om et overordentligt dybtborende arbejde, som er præget af en stor loyalitet over for kilderne, en loyalitet, som til tider er så stor, at forfatteren holder sig for meget tilbage med egne konklusioner.

T.H.

JØDISK HISTORIE

MAX BERGER, WOLFGANG HÄUSLER og ERICH LESSING: *Judaica.* (Jugend und Volk, Wien, 1978). 299 s., talrige farvetavler.

Max Berger har som privatmand i Wien skabt en af de største samlinger af jødisk kunst og kunsthåndværk. Med denne som udgangspunkt er her skabt en fornem introduktion til jødisk tro og kultur. Talrige eminente afbildninger er et dækkende underlag for en måske ikke særlig fyldig tekst, men dog en fremstilling, der ret dækkende skildrer jødisk liv, især det religiøse; da genstandene, som nævnt, oftest er udgangspunktet, bliver en række åndelige strømninger uomtalt, ligesom det i høj grad er de centraleuropæiske forhold, der står i centrum. Billederne alene motiverer imidlertid en anskaffelse i større biblioteker.

JACOB TOURY: *Soziale und politische Geschichte der Juden in Deutschland 1847-1871.* (Droste, 1978). 411 s. – WERNER E. MOSSE og ARNOLD PAUCKER (red.): *Juden im Wilhelminischen Deutschland 1890-1914.* (J.C.B. Mohr, 1976). 786 s., 120 DM.

Vidt forskellige i opbygning er det begge meget værdifulde bidrag til jødernes historie i Tyskland. Bindet om 1847-71 er meget detaljeret, mens det andet mere er sammendragende; det sidste består i øvrigt af en række – i alt 13 – enkeltafhandlinger af forskellige forfattere. Fælles er, at begge bøger har meget fyldige bibliografier.

Tourys bog følger nøje titlens mere indsnævrende emne, mens Mosses værk også medtager åndelige og religiøse forhold blandt tidens tyske jøder. Fælles for de to bøger som så mange andre, der beskæftiger sig med emnet, er, at problemerne kun betragtes ud fra synsvinklen jøde eller ikke-jøde. Problemerne for de hundredtusinder, der levede i blandede ægteskaber og navnlig for deres børn, er uomtalte. Det er naturligvis langt sværere at afgrænse de mange med f.eks. en jødisk mor og en kristen far; men for denne meget store gruppe var problemerne ofte langt mere kompliceret både personligt og samfundsmæssigt og blev det i aller højeste grad i mellemkrigstiden.

De to bøger kompletterer hinanden på fortrinlig måde. Toury analyserer de demografiske og sociale forhold, der i mange retninger danner grundlaget for det store samleværks afhandlinger. Han har med de befolkningsmæssige forskydninger, erhvervsfordelingen, den sociale stratifikation, uddannelse m.m. Det kniber undertiden at styre detaljerne, der dog ofte, det bør retfærdigvis siges, er nødvendiggjort af den fortvivlede heterogenitet mellem de enkelte staters statistik. I høj grad samler han sig, ligesom de følgende forfattere, om de ledende lags forhold. Derfor er der meget om de jødiske elevers relativt stærke repræsentation i gymnasierne, om konsekvenserne af at medicin i lang tid var det eneste studium med fri adgang, om jødiske forfattere og komponister osv., men ikke noget om de lag af håndværkere og småhandlende, der levede i ret afsondrede sidegader.

Det er naturligvis også langt mere spændende, som det konstateres i det andet værk, at omkring halvdelen af de industridrivende i Berlin under industrialiseringen var jøder. Den jødiske befolkningsdel var da 2-3 procent. Til gengæld nåede næsten ingen jøder frem til de eftertragtede officersposter i hæren; i den tyske flåde var der overhovedet ingen jødiske officerer.

Et gennemgående træk i begge bøger er, at jøderne stærkt optog den tyske kultur og ikke virkede på specielle jødiske betingelser eller med jødisk kultur som udgangspunkt. Dette er formentlig ret naturligt, hvis de ønskede nogen gennemslagskraft, men også fordi det var den kultur, de opvoksede i. Måske er det også naturligt, at det kan virke, som om de overspillede deres tyske nationalisme; men det var der så mange andre, der gjorde. Der er vel nærmest tale om en fejlslutning hos forfatterne, når de så stærkt fremhæver dette på samme tid, som de har dokumenteret inkorporeringen i tysk kultur.

Væsentlig er i Mosses bog også behandlingen af antisemitismen, hvor der også kommer meget nyt frem. Småborgerskabets antisemitisme er velkendt; men her fremdrages den betydelige styrke, den havde i det store handels- og kontormedhjælperforbund, og blandt den akademiske ungdom – en senere tids dommere, gymnasielærere, præster og andre akademikere, der påvirkede befolkningen riget over. I arbejderklassen synes derimod Socialdemokratiet at have et stærkt bolværk.

I det hele: to betydningsfulde bidrag til forståelse af tysk historie.

NORA LEVIN: *Jewish Socialist Movements 1871-1917.* While Messiah Tarried. (Routledge & Kegan Paul, 1978). 554 s. 9£.

Blandt jøder som blandt andre har der altid været en gruppe radikale. Den socialistiske bevægelse går over Marx, Lassalle, Rosa Luxemburg, Trotsky frem til mange af nutidens »new lefts«. Man har ofte opholdt sig ved de mange jødiske navne i den internationale arbejderbevægelse og søgt forklaringer; ingen har i nævneværdig grad opholdt sig ved de langt flere jøder, der sluttede sig til den borgerlige fløj, selv om dette måske også kunne tiltrænge en forklaring. Forklaringerne behøver næppe megen dybsindighed. Det behøver heller ikke dybe analyser for at forstå, at der i Rusland, USA og Palestina før 1917 opstod jødiske arbejderpartier.

Optakten er i Rusland i slutningen af 19. årh. Jødiske arbejdere her var kulturelt og sprogligt afsondret fra den øvrige arbejderklasse; store dele af dem sluttede op om deres socialdemokratisk orienterede »Bund«, der kom til at spille en betydelig rolle til op mod 1. verdenskrig. Det var i stadig konflikt med kommunisterne; selv om Lenin vendte sig mod antisemitisme, vendte han sig også mod enhver form for jødisk separatisme, naturligvis ikke mindst når den var socialdemokratisk. »Bund« forsvandt med revolutionen; men på samme tid accepterede man dog en særlig jødisk sektion inden for kommunistpartiet.

Med de hundredtusinder jøder, der fra 1880'erne til 1914 emigrerede fra Rusland til USA, blev også »Bund« overført til det nye land. Abraham Cahan grundlagde den yiddishsprogede Jewish Daily Forward, der i et oplag på næsten 300.000 spredte og opretholdt ideerne. 1. verdenskrig og den voksende assimilation borttog imidlertid grundlaget for en særlig jødisk arbejderbevægelse. Fra den udgik dog mange af mellemkrigstidens venstreorienterede amerikanere.

Størt og mest vedvarende betydning fik Bundfolks emigration før 1914 til vore dages Israel. Her søgte de at realisere ideologien;

elser, der har sat sit præg på det samfund.

Selv om meget i Nora Levins bog har været kendt brudstykkevis, er det en bemærkelsesværdig og nyttig bog. Den samler et stort stof, har præcise formuleinger og gode synteser.

OVERSØISK

KENNETH R. ANDREWS: The Spanish Caribbean. Trade and Plunder 1530-1630. (Yale University Press, 1978). 267 s., 12.00 £.

Det caraibiske områdes historie i perioden ca. 1530 til omkring midten af det 17. årh. er et forsømt emne. Spansk historieskrivning har naturligt nok koncentreret sig om etableringen af imperiet på det amerikanske fastland, hvor de store ædelmetalforekomster kunne udnyttes, og fra nordvesteuropæisk side har man især interesseret sig for den lange række illegale handels- og plyndringsekspeditioner, der efter almindelig opfattelse rev grunden bort under spanierne i Vestindien.

K. R. Andrews' bog behandler med udgangspunkt i det omfattende materiale i Archivo General de Indias (Sevilla) denne forsømte periode, og det kommer der spændende resultater ud af. Forfatteren klargør, at betydningen af de nordvesteuropæiske angreb på Vestindien i denne periode er stærkt

overvurderet; spaniernes greb om området blev ikke brudt. Det var i langt højere grad spaniernes egen behandling af området – helt tilbage fra erobringsperioden – der på længere sigt skaffede magter som England, Holland og Frankrig indpas i Vestindien fra midten af 17. årh.

Forfatteren, der i sin behandling af emnet bestræber sig på at se det vestindiske område som en helhed, drager den nordvesteuropæiske virksomhed frem i nøje sammenhæng med det spanske forhold i Den nye Verden og understreger, at denne virksomhed skal ses som et bidrag til en udvikling, der allerede var i gang i det vestindiske område.

Bogen er forsynet med et udmærket kortmateriale, en praktisk ordliste og et dækkende register, medens bibliografien desværre må søges i noteapparatet.

W.J.

KUNST

LOUISE LILLIE og MOGENS THØGERSEN: *Bild och betydelse.* Föredrag vid det 4. nordiska symposiet för ikonografiska studier, Kvarnträsk, 19.-22. augusti 1974. (Åbo Akademi, 1976). 267 s.

Det er først i den sidste halve snes år, at den ikonografisk-konologiske tradition i kunsthistorieforskningen er blevet mere fast forankret i både Danmarks og de øvrige skandinaviske landes middelalderforskning. Et af de kvalificerede udtryk herfor er fremkomsten af tidsskriftet »Den ikonografiske Post«; et andet er de nordiske ikonografiske symposier, som er blevet afholdt siden 1968, og hvor det først og fremmest har drejet sig om en 'nytilegnelse' af den skandinaviske middelalders billed- og skulpturformer, der rækker ud over det blotte inventeringsstadium. »Bild och betydelse« er det tredie skrift, der fremlægges som resultat af et af disse symposier, og rummer – som de øvrige – en række artikler (25) med motiviske detailstudier med større eller mindre perspektivering.

L.D.

H. J. DYOS og MICHAEL WOLFF (red): *The Victorian City. Images and Realities. I-II.* (Routledge & Kegan Paul, 1976 og 1978). 428 s., 4,95 £ + 6,95 £.

DONALD I. OLSEN: *The Growth of Victorian London.* (Batsford, 1976). 384 s., 10,50 £.

JENNI CALDER: *The Victorian Home.* (Batsford, 1976). 240 s., 5,50 £.

Genudgivelsen af »The Victorian City. Images and Realities« i paperback kun få år efter dens fremkomst i 1973 er symptomatisk for det hastigt akkumulerede forskningsengagement i den kapitalistiske urbaniserings historie og sociale rum, der på tværs af enkeltfaglige grænser har udviklet sig siden 60'erne. I forhold til tidligere byhistorisk forskning er der her en afgjort tendens mod bredere perspektivering, større sammenhængende undersøgelser og egentlige teoridannelser – det sidste finder især sted inden for den nye marxistiske bysociologi, der på forskellige felter forsøger at begrebsliggøre den kapitalistiske byudviklings indre forbundethed med kapitalens bevægelsesformer, strukturforandringer i produktionsforholdene og de statslige by- og regionalpolitikker.

Det af Dyos og Wolff redigerede værk om det victorianske Englands urbanisering og storbyliv er det fremstående engelske eksempel på en bred fundering af den byhistoriske forskning. Engelske og amerikanske forskere med forskellig faglig baggrund leverer her en panoramaagtig gennemgang af periodens bymæssige temaer med London og Manchester som to tyngdepunkter i undersøgelsesfeltet. Donald I. Olsen, en af bidragyderne, har fulgt London-analyserne op med »The Growth of Victorian London«, hvor det især er spændingsfeltet mellem det kapitulerende Georgian London og det driftige, nye victorianske, der står centralt i analysen. Bogen er en dybtgående udredning af denne problematik, som den er trådt frem i de forskellige distrikter. Samtidige kilder citeres udførligt, ligesom også gamle fotografier, stik, planer og kort i udstrakt grad anvendes til belysningen af de nye offentlige rum og bygningskate-

gorier, som denne 'victorianisering' frembragte: hoteller, restauranter og pub'er, jernbanestationer, offentlige kontorer, nye boligbyggerier m.m.

Jenni Calders bog om det victorianske hjem er en fremragende kulturhistorisk behandling af de forskellige klassers hjemlige hverdagsramme – et emne, som kun får en mere flygtig gennemgang hos Olsen. Calder griber fat med nuanceret følsomhed om de fundamentale ideologiske komponenter i de victorianske forestillinger om krav til hjemmet og familielivet: »The Place of Peace« og »Order, Harmony and Comfort« er således titlerne på de to indledende kapitler, der som de øvrige er forsynet med et meget sigende billedmateriale. Referencerammen er meget bred; især trækker forfatteren på et meget omfattende skønlitterært bagland, der frugtbargøres i analysen af den victorianske børneopfattelse o.lign. Også læst med kvindehistoriske briller er der meget at hente i »The Victorian Home«.

L.D.

STEPHAN TSCHUDI MADSEN: *Restoration and Anti-restoration.* A Study in English restoration philosophy. (Universitetsforlaget, Oslo, 1976). 164 s.

Ideen om gamle bygningers bevaring og restaurering opstår samtidig i forskellige europæiske lande – lige i begyndelsen af 1800-tallet. Hvor denne interesse i Frankrig har revolutionen som væsentlig forklaringsbaggrund og i Tyskland romantikken, var der i England tale om såvel en romantisk som en religiøs bevægelse.

Tschudi Madsen gennemgår restaureringsideens opkomst i England, som den udvikler sig i skrifter og hårdhændet praksis, men også i lige så høj grad »anti-restaureringen«, der bryder igennem som protest mod de brutale kirke-»istandsættelser« i århundredets første årtier. Denne protestbevægelse med bl.a. Ruskin og Morris som ledende talsmænd var i sin holdning fundamentalt et engelsk fænomen i første omgang, men i de afsluttende kapitler efterspores og argumenteres der for den kritiske attitudes gennemslag på kontinentet. Der gåes ikke i detaljer med nogen bestemte restaureringer; afhandlingen forbliver i sin analyse på de principielle ideologiske stridigheders plan.

I seks appendices er optrykt centrale tekstuddrag, der markerer de forskellige positioner inden for problematikken.

L.D.

HERMANN CZECH og WOLFGANG MISTELBAUER: *Das Looshaus.* (Löcker & Wögenstein, 1976). 125 s., 380 Sch.

Det såkaldte »Looshaus« på Michaelerplatz i Wien, opført 1910 med Adolf Loos som arkitekt, er en af de første moderne bygninger, hvor såvel 1800-tallets stilornamentik som jugendstilens florale former er bortskrællet til fordel for den neutrale og anonyme »stilløshed«. Huset blev Adolf Loos' mest kontroversielle arbejde; dets »nihilisme« skandaliserede i et Wien spækket med brovtende repræsentationsarkitektur. Offentlighedens fornægtende reaktion er et af tyngdepunkterne i Czechs og Mistelbauers bog om Looshaus, der i et særskilt dokumentationskapitel samler samtidige og senere holdninger til bygningen, hvis lokale og internationale stilistiske aner diskuteres udførligt i de andre kapitler. De rumlige betingelser præciseres i et historisk indledningskapitel om Michaelerplatz før hovedanalysen, der omfatter en bygningshistorisk rekonstruktion, en beskrivelse og en stilanalyse. Undervejs korrigeres mange myter om Loos og Looshaus, der hermed er blevet indsat i både sin lokale, historiske og nationale sammenhæng.

L.D.

TORBJÖRN ALMQVIST, HJÖRDIS JOHANSSON og LENA SIMONSSON: *Vad folket byggde.* Et utkast till folkrörelsernas byggnadshistoria. (Sveriges Arkitekturmuseum, Nordiska Museet, 1976). 107 s.

Som det også hedder i undertitlen, er skriftet et »udkast« – et udkast, der både er en første

inventering inden for et spændende felt og en brugsbog, der satser på at blive anvendt i lokalt dokumentationsarbejde med sigte dels på en kvalificeret stillingtagen til bevaringsspørgsmål, dels på en videreopdyrkning af emnet »folkrörelsernas byggnadshistoria«. Det præsenteres her gennem et eksemplarisk og repræsentativt udvalg af forskelligartede forsamlingshuse, der har tjent offentlighedsfunktioner inden for de tre bevægelser, som er medtaget: frikirkerne og ordenslokalerne, Folkets hus samt Folkets park. Bygningerne, oftest beskedne i udstyr og materialer, er gengivet i mindre billeder og planer, som så suppleres med korte karakteristikker. I den egentlige tekst præsenteres bevægelserne som baggrund for en gennemgang af byggeriets organisatoriske og finansieringsmæssige forhold og for en periodisering primært ud fra byggeintensitet og bygningstyper. L.D.

MODERNE HISTORIE

INTERNATIONAL POLITIK

Stiftung Wissenschaft und Politik (Hrsg.): *Polarität und Interdependenz.* Beiträge zu Fragen der Internationalen Politik. (Nomos Verlagsgesellschaft, 1978). 460 s., 58 DM.

Bogen er første bind i en række på 6 med fællestitlen Internationale Politik und Sicherheit, der udgives af den vesttyske Stiftung Wissenschaft und Politiks forskningsinstitut. Med sine i alt 25 bidrag fra lige så mange medarbejdere ved instituttet giver bindet et ganske godt billede af, hvad man interesserer sig for, og hvorledes man griber forskningen an ved et af Vesttysklands vigtigere institutter for international politik.

Hvad det første angår, hæfter man sig ved en koncentration, dels om vesteuropæiske problemstillinger, primært EF-samarbejdets politiske aspekter samt Vesteuropas stilling i international politik, dels om internationale sikkerheds- og rustningskontrolproblemer. Der er dog også nogle – lidt mere spredte – bidrag om afrikanske og asiatiske problemstillinger. Udvalgskriteriet synes fortrinsvis at være aktuel politisk interesse, og bindet tager derfor også problemstillinger op, som repræsenterer nye udviklingslinier, ved siden af mere konventionelle emner; man kan bl.a. nævne en artikel om trepartsforhandlinger (regeringer, organisationer, kommissioner) inden for EF eller et par artikler om rustningskontrolproblemer omkring de taktiske kernevåben i Europa.

Forskningsorienteringen er i overensstemmelse med emnevalget traditionel og policypræget; man skal lede længe efter mere teoretiske overvejelser, hvilket afspejler instituttets eksplicitte målsætning at fungere som bindeled mellem videnskab og politisk praksis.

Lars Anell & Birgitta Nygren: *U-länderna och världsordningen.* (Liber Förlag, 1978). 260 s.

Denne bog er en rapport fra projektet 'Sverige i en ny økonomisk verdensorden'. Dette projekt ledes af Sekretariatet for Fremtidsstudier, der har til opgave at undersøge, hvordan Sverige vil blive påvirket af forandringer i det internationale system, og hvordan Sverige kan medvirke til at skabe forandringer i overensstemmelse med svenske mål og interesser. Den foreliggende studie kan ses som et forarbejde hertil, idet den koncentrerer sig om en identifikation af forholdet mellem i- og u-lande.

I modsætning til en stor del af den foreliggende litteratur om en ny økonomisk verdensorden udmærker bogen sig ved et bredt historisk perspektiv. Hele første del er en fremstilling af den historiske baggrund for debatten om et sæt ændrede spilleregler i det

internationale system. Herved belyses årsagerne til u-landenes krav samtidig med, at det bliver klart, at der er tale om beskedne reformforslag. I bogens anden del udsættes u-landenes krav for en kritisk diskussion, ligesom deres forhandlingstaktik og magtressourcer diskuteres.

Synsvinkelen i bogen er præget af forfatternes baggrund – både som embedsmænd og som svenskere – idet stormagtskritikken generelt og specielt betoningen af USA's rolle er meget dominerende.

Som korrektiv til den idealistiske og ahistoriske behandling, diskussionen om en ny økonomisk verdensorden ofte har fået, er bogen meget nyttig.

H.H.H.

ALBERT FISHLOW m.fl.: *Rich and Poor Nations in the World Economy* (Mc Graw-Hill for 1980's Project/Council on Foreign Relations, 1978). 264 s., 6.95 $.

1980-projektet er det største projekt, det amerikanske Council of Foreign Relations har været involveret i siden War and Peace-studierne under 2. Verdenskrig.

Hovedantagelsen bag dette projekt er, at vi står ved indgangen til en ny periode i international politik. Der vil blive krævet nye institutioner, nye holdninger og nye målsætninger. Det er projektets opgave at identificere disse nye krav og finde nye midler til at tilfredsstille disse.

Den foreliggende bog afspejler ganske godt projektets udgangspunkt. Man har taget spørgsmålet om en ny økonomisk verdensorden op til behandling og har fornuftigvis ladet det behandle af fire forskellige forfattere.

Albert Fishlow har skrevet det første bidrag, hvor han fastslår, at kravene om en ny økonomisk verdensorden er reformistiske, og at disse krav bør støttes.

Carlos F. Diaz-Alejandro står for det andet afsnit, hvor det er den dissociative strategi for udvikling, der analyseres. Fundamentalt set er en national selvtilstrækkelighedspolitik vanskelig at gennemføre, men den kan efter forfatterens mening være nødvendig. Det tredje afsnit er skrevet af Richard R. Fargen og behandler forholdene internt i de enkelte tredjeverdenslande. Pessimismen lyser ud af dette afsnit, og som modvægt har Roger D. Hansen skrevet en afslutning, hvor han betoner de elementære behovs strategi som et strategisk svar på pessimismen.

Som helhed er det en meget spændende bog, hvor de enkelte bidrag virker komplementerende. Dels dækkes flere emner, dels dækkes de ud fra forskellige grundholdninger, og dels viser det uenigheden om, hvad en ny økonomisk verdensorden indeholder.

H.H.H.

JULIAN LIDER: *On the Nature of War.* (Saxon House, 1977). 409 s., 26.25 $.

JULIAN LIDER: *The Political and Military Laws of War.* An Analysis of Marxist-Leninist Concepts. (Saxon House, 1979). 266 s., 23.00 $.

Begge de anmeldte bøger, der er forfattet af en polsk militærteoretiker, der i slutningen af 1960'erne emigrerede til Sverige, hvor han siden har arbejdet på Utrikespolitiska Institutet i Stockholm, er betydningsfulde bidrag til den militærteoretiske litteratur.

Især er den første bog noget af en intellektuel tour de force. Den er den hidtil mest omfattende sammenlignende analyse af vestlige og østlige teoridannelser om krig som et socialt fænomen og har sandsynligvis kun været mulig på grund af forfatterens specielle baggrund. Men selv om man tager denne med i betragtning, er værket imponerende; 30 siders bibliografi samt et noteapparat, der ikke fylder meget mindre end selve teksten, vidner om en stor belæsthed og en vældig arbejdsindsats.

Bogen består af tre dele. I de første to præsenteres henholdsvis den ikke-marxistiske og den marxistiske (defineret som den sovjetiske) teoridannelse om krigens opståen, deres politiske funktion, deres rolle under atomalderens vilkår etc. Mens der kan være gode argumenter for at ligestille marxistisk og

sovjetisk teoridannelse, er Liders valg af den såkaldte »politiske realisme« som eksponent for den ikke-marxistiske teoridannelse mere diskutabelt. Nok er det rigtigt, at denne retning, der i høj grad baserer sig på Morgenthau-skolen i international politik, er den, der har haft størst indflydelse både i videnskabelige og politiske sammenhænge, men den er ikke enerådende, og den er næppe heller så homogen, som analysen somme tider giver indtryk af.

Tredie del består af et forsøg på at sammen- og modstille de to skoler, bl.a. i deres opfattelse af Clausewitz. Ændringer i det internationale system i efterkrigstiden har bidraget til at mindske afstanden mellem de sovjetiske og vestlige teoridannelser, men fundamentalt ser Lider ingen muligheder for en egentlig konvergens.

Bogen om den marxistisk-leninistiske teoridannelse om krigens »love« er på flere måder en fortsættelse af den første bog, men er væsentlig mere specialiseret og vanskelig at læse. Lider nævner selv, at den er baseret på hele det ikke-klassificerede materiale om emnet, der er publiceret i Sovjetunionen, og fremstillingen afslører under alle omstændigheder et meget stort kendskab til og forståelse af grundlaget for den sovjetiske militærteori. Liders sigte er dels at beskrive, dels at syntetisere den sovjetiske krigsteori og når til den konklusion, at selv om teorien endnu er ufuldstændig, er det alligevel muligt at opfatte den som et integreret system baseret på marxismen-leninismen og afspejlende den sovjetiske militærledelses opfattelse af sin egen rolle i den historiske udvikling.

RICHARD SMOKE: *War. Controlling Escalation.* (Harvard University Press, 1977). 419 s., 12.95 £.

Selv om eskalation – optrapning – først blev optaget i den sikkerhedspolitiske terminologi omkring 1960, beskriver termen et karakteristisk træk ved enhver konflikt. Mens de fleste af de forskere, der har beskæftiget sig med problemet, og hvoraf den kendteste er Herman Kahn, primært har beskæftiget sig med atomkrigens problematik og især har interesseret sig for analytisk at beskrive eskalationens forskellige trin, er det Smokes hensigt at nå frem til en empirisk genereret, generel teori om eskalationsprocessen, om hvad der bevirker, at krige optrappes, og især hvilke forudsætninger der skal til for at kontrollere en eskalation.

Analysens empiriske grundlag er detaljerede gennemgange af tre krige, som ikke eskalerede så meget som frygtet (den spanske borgerkrig, den tysk-østrigske krig 1866 og den tysk-franske 1870-71) samt to krige, der gled ud af kontrol (Krim-krigen og den fransk-engelske syvårskrig 1756-63).

I to afsluttende kapitler drager Smoke så nogle generelle konklusioner, dels vedrørende mulighederne for eskalationskontrol, dels vedrørende den psykologiske baggrund for eskalationsmekanismen. Især lægger han vægt på den rolle, som beslutningstagernes (ofte divergerende) forventninger til konfliktens forløb har for deres adfærd.

En række appendices, et omfattende noteapparat samt en fyldig bibliografi afslutter en yderst velgennemtænkt og spændende empirisk-teoretisk analyse, der på mange måder bygger bro mellem en mere traditionel strategisk analyse og moderne beslutningsteori.

MAURICE BAUMONT: *The Origins of the Second World War.* (Yale University Press, 1978). 327 s.

Bogen er en – fortrinlig – oversættelse af den i 1968 publicerede Les origines de la deuxième guerre mondiale, der igen var et sammendrag af Baumonts store tobinds værk La faillite de la paix 1918-1939, vel stadig fransk historieskrivnings hovedværk vedrørende mellemkrigstidens diplomatiske historie. Det må absolut hilses med glæde, at dette værk nu gøres tilgængelig for en bredere læserkreds, også uanset den kritik, der kan anføres mod værket.

Fremstillingen udmærker sig ved at være ualmindelig velskrevet; den er fyldt med

velvalgte citater (og samtidig ubebyrdet af et omstændeligt notesapparat) samt af rammende situations- og personkarakteristikker. Dens oplæg er ganske traditionelt: en bred kronologisk ordnet fortælling med vægt på enkeltbegivenheder og enkeltpersoners holdninger og handlinger. Det er f.eks. betegnende, at Baumont lægger en endog meget stor vægt på personen Hitler som den væsentligste drivkraft i 30'ernes europæiske politik, men mindre vægt på de strukturelle forhold, der dels skabte den tyske nazisme, dels var en forudsætning for personen Hitlers diplomatiske fremgang.

Udover Hitlers politik lægger Baumont en stor del af ansvaret for 30'ernes udvikling på den britiske politik; til gengæld er fremstillingen præget af en større forståelse for den franske politiks problemer, end man ofte ser det. Den er herigennem også en nyttig korrektur til et hovedsynspunkt i historieskrivningen om forudsætninger for anden verdenskrig.

ANTHONY P. ADAMTHWAITE: *The Making of the Second World War.* (Allen & Unwin, 1977). 235 s., 3.50 £.

ROY DOUGLAS: *The Advent of War 1939-40. (Macmillan, 1978). 167 s., 8.95 £.*

I den udmærkede serie Historical Problems, redigeret af professor G. R. Elton, foreligger nu et bind om 30'ernes diplomatiske historie. Hovedsigtet med serien er at samle en dokumentation om historiske problemstillinger, der er egnede til studiebrug, og dette formål opfylder bogen utvivlsomt. Den rummer i alt 81, såvidt det kan skønnes ganske velvalgte og velredigerede dokumenter, heraf ganske mange franske og italienske, der her er oversat fra originalsproget for første gang. Dette er givetvis en nyttig disposition.

Derimod kan man nok indvende imod bogen, at der ikke er megen sammenhæng mellem det dokumentariske hovedafsnit og den ganske omfattende (95 s.) introduktion, der er en almindelig gennemgang af 30'ernes europæiske politik. Noteapparatet indeholder ingen referencer til det dokumentariske afsnit, og det kan for læseren være ganske vanskeligt at se, hvorledes de to dele hænger sammen. En introduktion, der eksplicit kædede dokumenterne sammen, ville have været pædagogisk rigtigere.

Douglas' bog skal ses som en fortsættelse af hans nylige fremstilling In the Year of Munich. Som i denne er analysen her snarere begrundet i de senere års fremkomst af et bredere kildemateriale end det, der stod til rådighed tidligere, end i nye teorier om og tolkninger af det hidtil kendte. Inden for denne begrænsning må det dog nok erkendes, at bogen indeholder ganske interessante indsigter i formuleringen af britisk politik og af dennes internationale gennemførlighed i perioden fra marts 1939 til udnævnelsen af krigskabinettet i maj 1940. F.eks. påpeger Douglas med rette, at det selv med den bedste vilje af verden ville have været uhyre vanskeligt for Storbritannien at organisere en europæisk koalition imod Hitler i 1939, men at beslutningstagerne på den anden side stod over for et krav fra opinionen om, at indrømmelsernes tid måtte være forbi. Ved sin focusering på beslutningstagernes (ofte ufuldstændige og somme tider misvisende) informationsgrundlag i beslutningsøjeblikket formår Douglas i mange tilfælde, eksempelvis omkring garantien til Polen, at nuancere det hidtidige billede af præmisserne for periodens britiske politik.

EUROPA

REINHARDT RUMMEL & WOLFGANG WESSELS (hrsg.): *Die Europäische Politische Zusammenarbeit.* Leistungsvermögen und Struktur der EPZ. (Europa Union Verlag, 1978). 382 s., 29 DM.

HEINZ KRAMER & REINHARDT RUMMEL: *Gemeinschaftsbildung Westeuropas in der Aussenpolitik.* Zur Tragfähigkeit der Europäischen Politischen Zusammenarbeit (EPZ). (Nomos Verlagsanstalt, 1978). 138 s., 19 DM.

De to her anmeldte bøger minder i oplæg,

indhold og synspunkter ganske meget om hinanden; det bilagsmateriale i form af udvalgte dokumenter, oversigter over EPS-møder og litteraturoversigter, som begge har med, er endda næsten identisk.

Den af Rummel og Wessels redigerede bog er nok den, der giver den bredeste orientering om og diskussion af EPS, det europæiske (udenrigs)politiske samarbejde, som har udviklet sig mellem De Ni i 1970'erne, og som har været karakteriseret af en noget større dynamik end selve det overnationale EF-samarbejde. Bindet er forfattet af en international (tysk-engelsk-italiensk) studiegruppe under Institut für Europäische Politik i Bonn og indeholder i alt 11 artikler om forskellige aspekter af EPS. Efter to indledende artikler følger to artikler om EPS-samarbejdets relation til EF samt om dets betydning for udformningen af udenrigspolitik på nationalt niveau. Hovedparten af artiklerne drejer sig dog om konkrete sider af EPS-samarbejdet, f.eks. i forbindelse med den europæiske sikkerhedskonference, den euro-arabiske dialog, det europæisk-amerikanske forhold eller EPS-samarbejdet inden for FN. Bindet afsluttes af en artikel af Rummel om EPS's udviklingsmuligheder. Bindet er nok kendetegnet ved en klart positiv holdning over for EPS, men også af en nøgtern erkendelse af samarbejdets hidtidige begrænsninger til det verbale plan og af dets begrænsede muligheder for at blive det kraftcentrum, der skal give den europæiske integration et nyt liv.

Samme synspunkter præger den anden bog, der består af to længere afhandlinger. Rummel har skrevet en generel oversigt over EPS-arbejdets hidtidige og dets potentielle fremtidige forløb, mens Heinz Kramer tager et mere specialiseret problem op, nemlig udsigterne for EPS i tilfælde af EF-samarbejdets udvidelse med Grækenland, Portugal og Spanien. Hans hovedsynspunkt, at udvidelsen vil øge Europas verdenspolitiske rolle og derigennem styrke EPS, kan nok forekomme vel optimistisk. Men under alle omstændigheder er både denne og den førstnævnte bog af betydelig interesse som introduktion til en signifikant udvikling i det europæiske samarbejde, som hidtil ikke har været særlig omtalt i litteraturen.

FRANKRIG

EZRA N. SULEIMAN: *Elites in French Society. The Politics of Survival.* (Princeton University Press, 1979). 299 s., 25.00 $ (indb.), 12.25 $ (paperback).

Få sociale eliter har vist sig mere overlevelsesdygtige og har i dag større indflydelse end den franske. Den amerikanske politolog Ezra Suleiman, der tidligere har skrevet en meget anerkendt bog om det franske bureaukrati, Politics, Power, and Bureaucracy in France (1974), søger her gennem en blandet historisk-sociologisk undersøgelse at klarlægge, hvorfor det forholder sig således, og retter især opmærksomheden imod den betydning, som »les grandes écoles«, École Normale Supérieure, École Polytechnique, og École Nationale d'Administration spiller for udvælgelsen, træningen og indplaceringen af eliten. Endvidere påpeger han den rolle, som »les grands corps«, den tunge kerne i statsadministrationen, der næsten udelukkende rekrutteres fra »skolerne«, spiller for elitens videre forgrening ind i politik og privat erhvervsliv.

Suleiman finder nøglen til elitens overlevelsesevne dels i den udprægede korpsånd, der præger den, dels i korpsenes evne til at tilpasse sig skiftende samfundsmæssige omgivelser. Elitens bevidste målsætning at overleve er herigennem lykkedes så godt, at den stort set har fået sine kompetencenormer accepteret i samfundet, selv på venstrefløjen, hvis eneste – og efter Suleimans opfattelse lidt irrelevante – kritik mod systemet er, at det ikke er demokratisk nok i sin rekrutteringspraksis. Suleiman mener selv, at man snarere skulle interessere sig for, om elitens beslutninger er til gavn for det jævne folk, hvilket han stærkt betvivler.

Bortset fra disse politiske implikationer er analysen også af interesse ud fra en række

andre synspunkter, ikke mindst ved sin tilknytning til ældre eliteteori.

TYSKLAND

DAVID CALLEO: *The German Problem Reconsidered.* Germany and the World Order, 1870 to the Present. (Cambridge University Press, 1978). 239 s., 7.50 £.

I en række essays tager forfatteren stilling til forskellige tolkninger af »det tyske problem«, dets karakteristika og opståen. Vægten er lagt omtrent ligeligt på perioden før første verdenskrig, mellemkrigstiden og efterkrigstiden, omend mange formentlig vil finde analysen af de tidligere perioder interessantest. Det er Calleos opfattelse, at det tyske problem primært skal forklares strukturelt, i Tysklands geografiske placering i det internationale system, der har gjort ethvert forsøg på en »normal« stormagtspolitik til en trussel mod systemets permanens, samt i dets industrialisering og økonomiske opsving på et tidspunkt, hvor verdensmarkedet stort set var delt op af de øvrige stormagter. Tysklands »aggressive« udenrigspolitik var primært affødt af denne situation og kun i begrænset omfang af særlige tyske, nationale karakteristika (Calleo afviser dog ikke ganske, at Tysklands særlige diplomatiske stil kan være et specifikt særpræg). Også den nazistiske politik mener Calleo udsprang af et intenst internt og eksternt stress på det tyske samfund.

Med hensyn til efterkrigstidens udvikling noterer Calleo, at Tyskland(ene) i langt højere grad end tidligere har haft mulighed for at tilpasse sig de givne systemiske vilkår. Men hermed er det tyske problem efter hans opfattelse næppe løst. Vesttyskland synes for øjeblikket at have udtømt og slået sig til tåls med de muligheder, det nuværende system rummer, men systemet – særlig det vestlige økonomiske system er under forandring, og nogen klar løsning på Vesttysklands problem ser Calleo ikke.

Det er en fremragende analyse, der fremlægges i denne bog; især hæfter man sig ved sammenkoblingen mellem politiske, økonomiske og ideologiske forklaringsfaktorer. På den anden side kunne man nok have ønsket sig en mere udførlig diskussion af spørgsmålet om kontinuitet mellem det tyske problem før og efter anden verdenskrig og af den rolle, som de historiske erfaringer, både i Tyskland og dets omgivelser, har spillet for efterkrigstidens udvikling omkring Tyskland. Bogen afsluttes af et udførligt bibliografisk essay.

MARTIN BROSZAT, ELKE FRÖHLICH, FALK WIESEMANN (hrsg.): *Bayern in der NS-Zeit.* Soziale Lage und politisches Verhalten der Bevölkerung im Spiegel vertraulicher Berichte. (R. Oldenbourg Verlag, 1977). 712 s., 38 DM.

Dette omfangsrige dokumentationsbind er det første resultat af et stort projekt om modstand og forfølgelse i Bayern 1933-1944. Projektet udføres af Institut für Zeitgeschichte i München, d.v.s. den institution, som i en årrække har stået for »historiske«, modsat mere generelle samfundsvidenskabeligt anlagte analyser af nazismen i Tyskland.

Med den nye »socialhistoriske« skoles evne til at sætte empiriske detailanalyser ind i en større samfundshistorisk ramme synes detailanalyserne atter at vinde fornyet betydning, også for den mere generelt anlagte udforskning af fascismen. Man kan blot tænke på den omvæltning, den engelske socialhistoriker Tim Masons uhyre grundige undersøgelse af den tyske arbejderklasses socialhistorie 1936-39 har betydet for forståelsen af nazismen som kapitalistisk herskabsform.

Ved hjælp af materiale som de foreliggende aftrykte interne indberetninger om befolkningens indstilling til styret kan man komme bag om det fascistiske regimes egne påstande om fuldstændig og ubetinget opslutning om styret. Det bidrager til en indkredsning af de faktiske former for såvel den aktive som den passive modstand og kan derfor også afsløre tilløb til mytologisering af modstandskampen, som vi kender den fra historieskrivningen i BRD og DDR (og i Danmark!!). Det er

selvfølgelig udtryk for en krise for den historiske, traditionelle historieskrivning, at den bruger så mange kræfter på at udgive kilder i stedet for selv at behandle og sammenfatte dem i anvendelige synteser på lokal- eller sektorplan. Men på den anden side må initiativet hilses overordentlig velkommen i den aktuelle situation for fascismeforskningen.

Det skal nemlig ikke overses, at der er foretaget en yderst gennemtænkt systematisering af kildematerialet, selv om udgiverne har forsøgt at være »værdineutrale« (underforstået teorineutrale) i deres fremlæggelse af stoffet. Det er heldigvis mislykkedes.

Indberetningerne er samlet i følgende syv grupper, hver forsynet med en indledning på 10-20 sider:

I. Eksempler på indberetninger fra administrationen i en Landkreis (svarer til et dansk amt) i perioden 1929-45. Før 1933 er der kun tale om valgresultater o.lign. offentligt tilgængeligt materiale, men efter den nazistiske magtovertagelse i 1933 blev der udfærdiget omfattende analyser af befolkningens indstilling til regeringens politik. En kopi af disse situationsberetninger blev sendt til det politiske politi, som analyserede dem. P.g.a. forbudet mod offentlig meningsdannelse udgjorde disse analyser fra Gestapo (Geheime Staatspolizei) den eneste pålidelige informationskilde om befolkningens stemning. De nazistiske magthavere forfaldt ikke udelukkende til at tro på deres egen propaganda, og var mindre tilbøjelige til det, jo nærmere de var befolkningen.

II. Kilder til oppositionen i arbejderklassen 1933-45. Kildeudvalget er foretaget med forbillede i de monografier om modstandsbevægelsen i Dortmund, Essen og Duisburg, som er udkommet i de seneste år. Dette udvalg viser modstandens former i det agrare Bayern i modsætning til industricentrene.

III. Materiale til belysning af de interne konflikter i det agrare, katolske miljø i Oberbayern i form af politiindberetninger fra Bezirk Aichach 1933-38. Gennem disse indberetninger kan man følge udviklingen i den katolske bondebefolknings forventninger til NS-regimets landbrugspolitik fra optimisme til skuffelse, efterhånden som det viste sig, at løfterne til de ikke konkurrencedygtige småvirksomheder i landbrug og industri veg for en rask kapitalistisk moderniserings- og koncentrationsproces.

IV. De evangeliske kirkemenigheder. Her dokumenteres nazifiseringsbestræbelserne i den evangeliske kirke gennem den såkaldte »folkemission« 1933-34 på initiativ af højtplacerede gejstlige. Først da det mislykkedes at øve »kristen« indflydelse på NS-regimet, slog kirken om til en valen afstandtagen fra styret (bortset fra de fåtallige ægte modstandsgrupper inspireret af pastor Martin Niemüller).

V. Jødeforfølgelserne og den ikke-jødiske befolkning 1933-1944. Eksakt dokumentation af omfanget af udryddelsen af jøder. Derimod får vi mindre at vide om befolkningens stilling til jødeudryddelsen ud over det faktum, at det helt store flertal affandt sig med foranstaltningerne som enhver anden »lovlig« regeringsforanstaltning, mens nogle få aktivt drog fordel af dem.

VI. Partiet i provinsen. Muligheder og grænser for dets indflydelse 1933-1939. Med denne kildegruppe forsøger udgiverne at skabe dokumentarisk basis for et af de mest omstridte spørgsmål inden for fascismeforskningen: bevægelsens betydning for denne særlige kapitalistiske herskabsform.

VII. Befolkningens stemning og opførsel under krigen. Igen forsøges her fremlagt materiale, som belyser den faktiske effekt af regimets propaganda. De fleste foreliggende undersøgelser har belyst hensigterne bag propagandaen fra et afsendersynspunkt. Her er samlet eksempler på regimets egne illusionsløse vurderinger af den faktiske indstilling i befolkningen, som muliggør en socialhistorisk funderet vurdering af effekten på modtagerne af propagandaen.

Som man kan se, er der tale om meget spændende grupper af materiale. Det er dog i høj grad overladt til læserne selv at drage

konklusioner på de problemstillinger, som antydes mere eller mindre klart i indledningerne.

U.Ø.

JOHN H. BACKER: *The Decision to Divide Germany*. American Foreign Policy in Transition. (Duke University Press, 1978). 212 s.

Tysklands deling efter anden verdenskrig tilskrives normalt eksplicitte politiske målsætninger hos de to supermagter, enten den ekspansive sovjetiske politik i Østeuropa og Tyskland, som den traditionalistiske skole har hæftet sig ved, eller en amerikansk »åben dør«-politik, som den såkaldte revisionistiske skole har brugt som hovedforklaringsfaktor. John Backer, der som medlem af den amerikanske militærregering i Tyskland har et førstehånds kendskab til problemstillingen, forkaster begge disse forklaringer. Hovedansvaret lægger han på den amerikanske politik, men han afviser, at denne var styret af nogen generel plan. Tværtimod formuleredes den amerikanske politik på grundlag af, hvad Braybrooke og Lindblom har kaldt »disjointed incrementalism«, det forhold, at beslutninger træffes gradvis som en lang række enkeltbeslutninger, der ikke er styret af nogen overordnet koordination. Dette er et billede af amerikansk Tysklandspolitik, der svarer ganske godt til det, som John Gimbel i flere sammenhænge har tegnet, og som i teoretisk henseende er i overensstemmelse med den »bureaucratic politics«-model af amerikansk udenrigspolitik, der de senere år har vundet ganske stor udbredelse.

Foruden ved sin nyfortolkning af adskillige aspekter af Tysklandspolitikken 1945-47 udmærker fremstillingen sig ved, at den bevidst og på en meget frugtbar måde søger at benytte sig af teoridannelsen inden for international politik. Den vil for fremtiden være et centralt værk ikke blot inden for det snævrere emne, den behandler, men i hele koldkrigslitteraturen.

HELGA HAFTENDORN, WOLF-DIETER KARL, JOACHIM KRAUSE & LOTHAR WILKER (hrsg.): *Verwaltete Aussenpolitik*. Sicherheits- und Entspannungspolitische Entscheidungsprozesse in Bonn. (Verlag Wissenschaft und Politik, 1978). 295 s.

En række unge vesttyske forskere, primært fra Hamburg-området og med Helga Haftendorn som primus motor, tager i denne bog en række problemstillinger op, som ikke blot er relevante for udformningen af vesttysk udenrigspolitik, men som er af en bredere interesse. Udgangspunktet er, at Forbundsrepublikkens stigende integration i det internationale system og de udenrigspolitiske spørgsmåls voksende kompleksitet og sammenfletning med indenrigspolitiske problemer skaber ændrede betingelser for udenrigspolitikkens formulering: administrationens rolle er stærkt stigende, mens til gengæld parlamentets daler. Resultatet heraf beskrives som et »legitimitetsunderskud« for vesttysk udenrigspolitik.

Disse problemstillinger diskuteres og gennemanalyseres i en række enkeltkapitler koncentreret om dels nye internationale beslutningsprocedurer, f.eks. inden for »De Ni«, NATO eller i forholdet USA-Vesteuropa, dels om bureaukratiets voksende rolle, dels om partiernes og det parlamentariske spils funktion. De fleste af disse forener en høj informationsværdi med teoretisk spændende problemformuleringer og bidrager til billedet af en af de væsentligste nyere publikationer om vesttysk udenrigspolitik.

KARL H. CERNY (ed.): *Germany at the Polls*. The Bundestag Election of 1976. (American Enterprise Institute for Public Policy Research, 1978). 251 s., 4.75 $.

En række fremtrædende tyske og amerikanske politologer diskuterer her udvalgte aspekter af det vesttyske forbundsdagsvalg 1976. Gerhard Loewenberg analyserer udviklingen af det vesttyske partisystem efter anden verdenskrig, mens David Conradt beskriver valgsystemet samt hovedlinier i valgkampens

forløb. Derpå følger fire bidrag om hver af de fire store partiers valgkamp, af henholdsvis Kurt Sontheimer (SPD), Heino Kaack (FDP), Werner Kaltefleiter (CDU) og Paul Noack (CSU). Bindet afsluttes med en analyse af Klaus Schönbach og Rudolf Wildenmann af kvalitetspressens dækning af og eventuelle påvirkning af valgkampen og et bidrag af Max Kaase om opinionsforskning i Vesttyskland.

Et par generelle synspunkter går igen i de fleste af bidragene. F.eks. at valget var uden noget egentligt hovedspørgsmål, og at udfaldet i nogen grad var bestemt af interne problemer i partierne og inden for de to koalitioner. Forfatterne er enige om, at Vesttyskland synes at have fået et ægte to-partieller rettere to-koalitionssystem, hvor valgudfaldet ikke er givet på forhånd, men som alligevel skaber en relativ regeringsstabilitet.

KURT P. TUDYKA: *Gesellschaftliche Interessen und Auswärtige Beziehungen.* Materialien zur Aussenwirtschaftspolitik der Ära Adenauer. (Katholieke Universiteit Nijmegen, 1978). 760 s., 18,50 DM.

Studiet af international politik har været plaget af en række grundantagelser, der stammer tilbage fra disciplinens oprindelse. En af disse er forestillingen om udenrigspolitik som en helt speciel form for politik, der, fordi den involverer varetagelsen af nationale interesser, med nødvendighed må være regeringens prerogativ. Derfor har hverken politiske partier eller andre grupper i samfundet mulighed for eller ret til at medvirke til udformningen af en stats udenrigspolitik.

I denne voluminøse bog, der er skrevet som universitetsafhandling i 1969, men først nu udgivet i ubearbejdet form, tages denne grundantagelse op til kritisk behandling. Bogen, der er hermetisk renset for teoretiske overvejelser, fører gennem en detaljeret analyse af aspekter af vesttysk udenrigsøkonomipolitik frem til konklusionen, at vesttysk politik bliver bestemt gennem et samarbejde mellem erhvervslivets organisationer og ministerier og ministerium. Bogen gennemgår en række enkeltsager omkring eksportlovgivning, øst-vesthandel og udviklingsbistand på baggrund af en omhyggelig gennemgang af samtlige involverede aktører og enkeltsagers kronologiske udvikling.

Hvad der er godt for tyske arbejdsgivere, er godt for staten, da begge varetager, hvad de selv opfatter som samfundets interesser. Udenrigspolitik bliver derfor et område, der ligger uden for partiernes og også uden for fagforeningernes område.

Selv om det må siges at være positivt at tage fat på en kritik af overleverede grundantagelser i international politik, virker det noget uforståeligt, hvorfor man udsender en 10 år gammel afhandling uden bearbejdelse. For læsere, der ønsker materiale om Adenauer-periodens udenrigsøkonomi, er der her meget empirisk stof, men for forståelsen af international politik er bogen blot endnu en bekræftelse på, at 1800-tallets forestillinger om, hvordan udenrigspolitik blev bedrevet, ikke længere holder stik.

H.H.H.

INDIEN

FRANCINE R. FRANKEL: *India's Political Economy, 1947-1977. The Gradual Revolution.* (Princeton University Press, 1978). 600 s., 44 $ (cloth), 16 $ (paper).

En af de centrale forventninger bag den indiske udviklingsstrategi i både 1940'erne og 1950'erne var, at en politisk demokratisering ville afstedkomme en tilsvarende økonomisk demokratisering. Udstrækningen af valgretten og anden politisk indflydelse til de numerisk dominerende, men økonomisk svage befolkningsgrupper formodedes at forlene disse grupper med tilstrækkelige magtressourcer til at formå de besiddende samfundslag til, uden tvang, at afgive betragtelige dele af deres økonomiske værdier. På denne måde villle det være muligt at gennemføre en social omvæltning, indbefattende en mere ligelig fordeling af de økonomiske værdier, uden en revolutionær klassekamp. Forestillinger som

disse prægede såvel Gandhis som Nehrus udviklingsstrategier, uagtet at disse i andre fundamentale henseender var særdeles forskelligartede.

F. R. Frankel tager sit udgangspunkt i disse forestillinger om en sammenhæng imellem politisk og økonomisk demokratisering. Og hun skildrer i forlængelse heraf, hvorledes den samlede strategi for en fredelig social transformation blev udarbejdet af Gandhi i kolonitiden og siden indoptaget i de økonomiske udviklingsplaner efter uafhængigheden. På baggrund heraf analyseres det faktiske udviklingsforløb, som op igennem 1960'erne i stigende grad afkræftede formodningerne om en mulig samtidig realisering af målsætninger om en økonomisk vækst og social lighed inden for rammerne af et politisk-demokratisk system og en dertil hørende forligspolitik over for de besiddende grupper i samfundet. Frankel påpeger i forbindelse hermed blandt andet, at den forventede styrkelse af de talstærke, men økonomisk svage samfundsgrupper udeblev og fortsat vil udeblive, medmindre der gennemføres radikale landbrugsreformer. Det hævdes med andre ord, at den politiske demokratisering og forligspolitikken næppe er tilstrækkelige midler til virkeliggørelse af de økonomisk-sociale målsætninger. I dette lys evalueres den skærpede undtagelsestilstand i bogens afsluttende kapitel. Her anstilles der desuden enkelte betragtninger over fremtidsudsigterne efter genetableringen af den demokratiske styreform i foråret 1977.

Som helhed betragtet er bogen et af de hidtil væsentligste bidrag til en samlet karakteristik og analyse af de økonomiske og politiske udviklingsprocesser i det indiske samfund. I særlig grad hæfter man sig ved Frankels indsigtsfulde behandling af de økonomiske, sociale og politiske forhold i det indiske landbrug.

J.M.

USA

STEPHEN D. KRASNER: *Defending the National Interest.* Raw Materials Investments and U.S. Foreign Policy. (Princeton University Press, 1978). 402 s., 25.00 $ (indb.), 7.50 $ (paperback).

Denne bog er på flere måder interessant. Dels behandler den et emne, der i stigende grad må antages at blive et centralt politisk problem; dels og navnlig er den et vellykket forsøg på en eksplicit sammenkobling af empiriske og teoretiske elementer. Udgangspunktet er det gammelkendte, men i lange tider uglesete begreb den nationale interesse, som – defineret som et konsistent sæt af målsætninger formuleret af centrale beslutningstagere – Krasner postulerer er et relevant begreb til at forklare amerikansk råvarepolitik i det 20. århundrede. Over for dette stiller han andre potentielle forklaringsmåder, interessegruppeteorien og forskellige marxistiske teorier, der alle ser statens politik som betinget af særlige gruppe- eller klasseinteresser.

Gennem en undersøgelse af en række cases – om fremme af og beskyttelse af investeringer i råvaresektoren – mener Krasner at kunne påvise, at USAs politik kun dårligt lader sig forklare som udtryk for særinteressers indflydelse. Den politik, som beslutningstagerne har formuleret, har enten reflekteret brede samfundsmæssige mål (lave priser, forsyningssikkerhed) eller ideologiske mål (anti-kommunisme), der lettest lader sig forene med en national interesse-forudsætning.

ROBERT BOOTH FOWLER: *Believing Sceptics.* American Political Intellectuals, 1945-1964. (Greenwood Press, 1978). 317 s.

Denne idéhistoriske analyse af amerikanske intellektuelles (primært historikeres og samfundsforskeres) politiske idéverden rummer ikke blot meget til forståelse af udviklingen af amerikansk samfundsforskning, men også – via dennes massive påvirkning af europæisk, og ikke mindst dansk forskning – af moderne samfundsforskning, og især politologi, overhovedet.

Periodens intellektuelle så sig selv som først og fremmest skeptiske; skeptiske over for ideen om absolutte værdier i politik og især over for ideologier som den netop besejrede nazisme eller den endnu truende kommunisme, der var baseret på utopier og nødvendigheden af omfattende sociale ændringer. Men forfatterens hovedtese er, at skepticismen kun var delvis, at den ikke rettede sig mod de herskende liberale værdier og mod det amerikanske samfunds institutioner. Samfundsdebatten og forskningen blev derigennem grundlæggende konservativ og præget af en bevidst samfundsopretholdende tendens, sådan som den især kom til orde hos consensus-historikere som Daniel Boorstin, Henry Steele Commager og (især) Arthur Schlesinger.

I analysen, der er idéhistorisk, men ikke ideologikritisk i egentlig forstand, for så vidt som den ikke søger at knytte forbindelsen til den almindelige samfundsudvikling, fokuseres dels på skepticismens filosofiske baggrund i Arnold Brechts videnskabelige værdirelativisme, i eksistentialismen samt i den nye filosofi, dels på to af dens mest karakteristiske fremtrædelsesformer inden for politologien, realismen i international politik og den nye demokratiske teori. Særlig den sidstnævnte analyse vil også være af interesse i Europa på grund af dens store gennemslagskraft her. I det hele taget er der tale om en stærkt anbefalelsesværdig bog, der nok ikke overalt trænger lige dybt ned, men som har rettet opmærksomheden på nogle meget centrale problemstillinger.

GEBHARD SCHWEIGLER: *Politikwissenschaft und Aussenpolitik in den USA*. Am Beispiel der europäisch-amerikanischen Beziehungen. (R. Oldenbourg Verlag, 1977). 304 s., 48 DM.

Det amerikanske politiske system har længe været karakteriseret ved nære kontakter mellem de akademiske og de beslutningstagende miljøer, mest udtalt i det såkaldte »in-and-outer«-fænomen, der næppe kendes fra andre vestlige lande. Dette gør spørgsmålet om, hvilken indflydelse politologien og politologerne har (og kan have) på udformningen af amerikansk udenrigspolitik, yderst relevant, også med hensyn til mulighederne i andre systemer, hvor kontaktfladerne er mindre, men trods alt i vækst.

Bogen er delt i tre dele. I den første diskuteres generelt den rolle, som viden eller information spiller for udenrigspolitikkens formulering, herunder de bidrag, som samfundsvidenskaberne kan yde. I anden del diskuteres mere konkret politologernes rolle i den udenrigspolitiske og forsvarspolitiske beslutningsproces med informative analyser af karakteristiske rollemønstre i tressernes og halvfjerdsernes administrationer. I sidste del diskuteres endelig politologiens bredere muligheder for påvirkning af den politiske proces via opinionen.

Konklusionen på Schweiglers detaljerede analyse er relativt negativ, for så vidt som det er hans opfattelse, at politologernes politiske rolle har været begrænset. Medmindre de har været villige til at tilpasse sig den bureaukratiske rutine, har akademikere haft store problemer med at gøre sig gældende i administrationen, og de, som ikke har ønsket eller formået at tilpasse sig, er hurtigt røget ud af systemet igen. Schweigler ser derfor videnskabsmændenes indirekte rolle som kritikere af administrationen og som opinionsdannere som på længere sigt både mere effektiv og mindre kompromitterende end den direkte deltagelse.

Bogen har udover sit hovedtema også den ambition at tjene som en slags håndbog over amerikansk forskning inden for international politik. Dette er lykkedes i en ganske stor udstrækning, specielt hvad angår informationer om offentlige og private forskningsorganisationer og -institutter.

LATINAMERIKA

JAMES D. THEBERGE & ROGER W. FONTAINE: *Latin America: Struggle for Progress*. (Lexington Books, 1977). 205 s., 15.35 $.

Bogen er bind 14 i serien Critical Choices for Americans, udgivet af en »tværpolitisk« kommission med Nelson A. Rockefeller som formand.

Fremstillingen er præget af hastige domme og skråsikre prognoser, som f.eks. om Brasiliens politiske udvikling i 1980'erne (s. 41 f.). Vurderingerne i denne bog fortæller betydeligt mere om opfattelsen af Latinamerika i USA, end de gør om Latinamerika selv. Med nogen bekymring må man afvente de yderligere publikationer, som kommissionen angiver at forberede.

Retfærdigvis må det dog tilføjes, at Philip B. Taylor i et appendix giver en kompetent analyse af Venezuelas politiske og økonomiske problemer. Dette ganske vist fyldige afsnit er det eneste læseværdige i bogen.

N.A.

FREDERICK B. PIKE: *The United States and the Andean Republics: Peru, Bolivia, and Ecuador.* (Harvard University Press, 1977). 493 s., 17.50 £.

Bogen har en lidt vildledende titel. Den handler nemlig ikke så meget om USAs forhold til Peru, Bolivia og Ecuador, men er i stedet en fremstilling af de tre staters historie med hovedvægten på tiden fra slutningen af 19. årh. og indtil nu. Forfatteren er dybt fortrolig med sit emne, og navnlig må det fremhæves, at han i vid udstrækning anvender samtidigt kildemateriale fra de tre lande. Resultatet er en historisk fremstilling af høj kvalitet.

I indledningen og afslutningen forsøger forfatteren sig med nogle mere generelle betragtninger, idet han stiller andinsk »korporatisme« op over for amerikansk individualisme. Han ønsker hermed at understrege nogle afgørende forskelle i samfundsstrukturerne, hvad der kan være særdeles nyttigt; men på den anden side har han meget svært ved at give begrebet korporatisme et klart indhold.

Bortset fra disse teoretiske betragtninger kan bogen absolut anbefales. N.A.

CANDIDO MENDES: *Beyond Populism.* (State University of New York Press, 1977). 112 s., 10.00 $.

Forfatteren beskæftiger sig med det, han kalder de militær-teknokratiske regimer i Latinamerika, først og fremmest det brasilianske siden 1964. Det er hans opfattelse, at de afløste populistiske regimer (deraf bogens titel), og at de repræsenterer en ny form for regime, der på afgørende måde adskiller sig fra tidligere tiders militærregeringer.

Efter at have behandlet dette synspunkt vender forfatteren sig mod et andet hovedproblem, vilkårene for en opposition i de militærteknokratiske systemer. Han analyserer forskellige former for voldshandlinger og finder en tendens til »institutionalisering« af forskellige gruppers politiske rolle over for regimet. Endelig vurderer han det, han kalder intelligens-elitens rolle, som han øjensynlig ikke finder særlig flatterende.

Tankegangene i bogen er meget skitsemæssigt udformet; men det er ganske åbenbart, at forfatteren har tag i nogle helt centrale faktorer i den politiske udvikling i Latinamerika.

N.A.

NORDEN

BRIT HULTÉN: *Kulturtidsskrifter på 30-talet.* (Bo Cavefors, 1977). 300 s.

Selv om bogen specielt behandler tidsskrifterne »Fronten« (venstre-liberal), »Ateneum« (marxistisk) og »Nordeuropa« (folkefrontslinje), har den også afsnit om »Fönstret« og om »Spektrum«. Alle tidsskrifter, navnlig Ateneum og Nordeuropa, havde snæver kontakt med norske og danske kredse, og derved bliver bogen en nordisk bog.

De enkelte tidsskrifter analyseres økonomisk og indholdsmæssigt (holdninger til litteratur, økonomi, historie og verdenspolitikken); desuden skildres indgående forholdet mellem tidsskrifternes ledende personkredse, og det forsøges at give en vurdering af de kortlivede tidsskrifters betydning for den kulturelle og politiske debat. Forfatteren har udnyttet et meget stort arkivmateriale fra

hovedpersonerne og i flere tilfælde gennemført indgående interviews med de endnu levende. Det er en bog, der rummer meget nyt til belysning af kontakterne mellem de nordiske venstrefløjsfolk i 30-erne, spændende f.eks. på dansk side fra Julius Bomholt og Henning Friis over Peter P. Rohde til Harald Rue og Hans Kirk.

ROLF DANIELSEN & STEIN UGELVIK LARSEN (red.): *Fra idé til dom.* Noen trekk fra utviklingen av Nasjonal Samling. (Universitetsforlaget, 1976). 258 s., 48 n.kr.

I en årrække har en gruppe historikere i Bergen arbejdet med undersøgelser over Nasjonal Samlings historie. Bogen her rummer en række afhandlinger, for en del studenteropgaver, der er resultatet af disse studier. Emnerne er ret spredte: det tidlige idéindhold med en påvisning af et lederlags, bl.a. Quislings, tøvende holdning over for antisemitismen (det samme var tilfældet med Fritz Clausen i Danmark), forholdet til det unge højre, som lå længere væk fra nazismen, end tilfældet var delvis i Danmark og klart i Sverige. Efter disse idéhistoriske analyser bringes en række lokalstudier, der navnlig satser på en analyse af medlemskorpsets sammensætning – den viser mange træk fælles med Danmark, bl.a. med stor bonde- og arbejderopslutning. Andre afhandlinger beskæftiger sig med lokalforvaltningens omorganisation efter NS-mønster, med forholdet til Reichskommissariatet og med de organisatoriske bestræbelser for genoprejsning efter landssvigersager. Bidragene er noget svingende i kvalitet, men som helhed vidnesbyrd om, at indsatsen har kunnet svare sig; for tilsvarende danske studier vil bogen være en støtte.

STATSKUNDSKAB

DAVID BUTLER and AUSTIN RANNEY (ed.): *Referendums.* A Comparative Study of Practice and Theory. (American Enterprise Institute, 1978). 250 s., 4.50 $.

Denne bog (bemærk titlens engelske flertalsform) er angiveligt lagt op som en komparativ analyse af folkeafstemninger, såvel teorien bag dem som de anvendelser deraf, verden har set siden 1552, men især dog i dette århundrede.

Redaktørerne er to højt estimerede politologer; alligevel er det vanskeligt at tilbageholde den formodning, at de ikke helt har gjort sig klart, hvad hensigten med bogen skulle være. Skulle det være en håndbog i folkeafstemninger, en komparativ analyse af sådanne afstemningers væsen og funktionsmåde i forskellige politiske systemer – eller er det komparative anstrøg blot tænkt som garniture omkring de 8 enkeltafhandlinger, som bogen også rummer?

Under alle omstændigheder ligger bogens værdi for et dansk publikum i de enkeltafhandlinger, hvor anvendelsen af folkeafstemningsinstituttet i Schweiz, de amerikanske delstater generelt og Californien specielt, Australien, Frankrig og Irland, så vidt det kan vurderes, behandles systematisk og med megen indsigt af eksperter på de forskellige systemer.

Sten Sparre Nilson har bidraget med afsnittet om Skandinavien. Det viser vanskelighederne ved at samle de meget forskelligtartede skandinaviske folkeafstemninger under én hat og understreger dermed indirekte, at vejen frem mod en dyberegående forståelse af folkeafstemningernes virkemåde fortsat går over analyser af forholdene i de enkelte politiske systemer – altså samme indtryk, som hele bogen efterlader.

Bogen om folkeafstemninger (hvori der også mere systematisk må gøres noget ud af forholdet til partisystemet) har vi altså fortsat til gode.

J.E.